

tom. II Capitularium, in appendice num. 5, col. 1374, cum hoc titulo, quem nullibi reperimus: *Capitula data presbyteris, diaconis et subdiaconis*. Sirmondus vero, ut idem Baluzius testatur in notis ad librum I Capitularium, col. 1131, illam invenit in duobus mss. Cassinensi et Vaticano, nimirum in codicibus Italicis. Eandem rursus ex Italico item ms. Luconsi novissime recusat P. Dominicus Mansi, tom. I Supplementi Conciliorum, col. 817. Hanc haud separandam duximus a *Statutis antiquis*, et a *Præceptis S. Petri*, cum quibus in Italicis collectionibus jungitur.

5. *Præcepta sancti Petri de sacramentis conservandis*, quæ in memoratis collectionibus epistolæ formam S. Clementi I papæ tributam præferunt, edita videri possunt in vulgatis Conciliorum cum titulo: *Epistola secunda Clementis papæ I ad Jacobum fratrem Domini*. Partim quidem eadem sunt, sed partim etiam diversa. Nam et epistola in nostris collectionibus brevior est, et quæ utrobique conveniunt, alio prorsus ordine præferuntur. Neque ideo hanc genuinum Clementis opus credimus. Nam sicut Recognitiones apostolicæ in libros decem distributæ, et alia ad Jacobum epistola, quæ brevior quam in vulgatis, in aliquot vetustas collectiones transiit, ac præsertim in Quesnellianam cap. 64, eidem S. Clementi suppositæ, antiquam originem habuere, et a Rufino Latinitate donatæ, apud Latinos obtinuerunt; ita idipsum de hac quoque epistola censendum putamus. In mss. quidem vetustissimæ collectionis Barberinæ 2888 et Vat. 1312, hæc epistola subjicitur alteri ipsius Clementis, quam a Rufino Latine redditam omnes fatentur. Idem etiam deprehendimus in pervetusta abbreviatione canonum, quæ continetur in ms. 59 capituli Veronensis, ut ex descriptione ejusdem codicis patebit, quam in tractatu exhibuimus part. III. In alio autem ms. Sangermanensi 541, eadem epistola subjicitur non solum alteri epistolæ ad Jacobum, verum etiam Recognitionum libris Clementi inscriptis cum Rufini interpretis 633 nuncupatoria ad S. Gaudentium, ut videre est apud Mont'auconium tom. II Bibliothecæ bibliothecarum, pag. 1152. Omnium igitur interpretes dicendus videtur idem Rufinus. Quæ vero in vulgatis Conciliorum utriusque epistolæ leguntur inserta, et perturbatus ordo epistolæ secundæ Isidoro Mercatori tribuenda sunt. Hinc autem multum refert hanc secundam epistolam uti a Rufino est Latine reddita, ac ex ipso in vetustas collectiones traducta, hoc loco exhibere: primæ enim epistolæ Rufiniana versio ex cap. 64 præmissæ collectionis repeti potest.

6. Concludemus præstantissimo inedito documento, quod ex ms. Vat. Reginæ 1997 eruiamus. De Glycerio, qui brevissimo tempore in Italia imperium obtinuit, vix mentio aliqua apud scriptores superest. Nunc ipsius constitutio prodibit, quæ adversus ordinationes simoniacas initio imperii ejus data fuit. Ad imperium enim ascendit die 5 Martii anni 473, ut discimus ex laterculo consulum edito a Cuspiniano, et a Bollandistis exactius recuso ad normam exempli Cæsarei tom. VI, act. 2, part. II, pag. 188, ubi hæc in rem nostram leguntur: *Leone Augusto V (est annus 473). Hoc consule levatus est imperator Glycerius Ravennæ in nonas Martias*. Constitutio autem eadem in urbe data, signatur v idus ejusdem mensis. Directa est ad Himelconem, quem præfectum prætorio Italiæ ex hoc unico monumento cognoscimus. Subjicitur in eodem codice edictum ejusdem Himelconis, quo eadem constitutio promulgata fuit Romæ III kal. Maias anni ejusdem. Hoc quoque edictum ab ipsa constitutione non disjungendum typis dabimus.

DOCUMENTA JURIS CANONICI VETERIS.

I.

635 CANONES ^a CONCILII CARTHAGINENSIS CELEBRATI ANNO CCCCXIII.

(*Uti leguntur in antiquissimis mss. collectionibus Italicis.*)

I. De statutis Nicæni concilii observandis.

Aurelius episcopus dixit: ^b Hæc ita apud nos habentur exemplaria statutorum, quæ tunc Patres nostri de concilio Nicæno secum detulerunt, cujus formam servantes, hæc quæ ^c sequuntur constituta, firmata a nobis custodiantur.

II. De Trinitate prædicanda.

Universum concilium dixit: Deo proptio, pari professione, fides ecclesiastica, quæ per nos traditur, in hoc costâ glorioso primitus confiteuda est;

A tunc demum ordo ecclesiasticus singulorum ex consensu omnium ^d astruendus. Ad corroborandas autem fratrum et coepiscoporum nostrorum nuper promotorum mentes ea proponenda sunt, quæ a Patribus certa dispositione accepimus, ut Trinitatis, quam in nostris sensibus consecratam retinemus, Patris et Filii et Spiritus sancti unitatem, quæ nullam noscitur habere differentiam, sicut dicimus, ^e ita et Dei populum instruamus. Item ab universis episcopis nuper promotis dictum est: Plane sic accepimus, sic tenemus, sic docemus fidem evangelicam cum vestra doctrina sequentes.

III. De continentia.

Aurelius episcopus dixit: Cum in præterito concilio ^f de continentia, et castitatis moderamine tra-

^a Codex Vat. 1342 in tabula præmissa hunc titulum præfert num. 10: *Canonum Carthaginensium tituli XL*. Ms. Vat. Reginæ 1997: *Responsa et constitutiones, quæ apud Carthaginensia acta sunt*. In notis adhibebimus etiam variantes, quas Christophorus Justellus exhibuit ex duobus mss. Bochartiano, et Thuaneo, nunc regio Colbertino 784, qui similem horum canonum divisionem et formam præferunt. Usi etiam sumus variantibus, quas ex Lucensi ms. 88 P. Dominicus Mansius edidit tom. I Supplementi

^B *Conciliorum*, pag. 303.

^b In præmissis, quæ brevitatis gratia omisimus, lecti traduntur canones Nicæni concilii.

^c Vat. 1312, sequuntur. Mox codd. Justelli delect firmata, et habent custodiuntur. Dion., custodiuntur.

^d Dion., adservandus. Mox Just. codd., Ad comprehendas.

^e Dion., ita Dei populos.

^f Codd. Just., de continentia.

etaretur; gradus isti tres, qui restrictione quadam casu-
 ritatis per consecrationes adnexi sunt, a episcopi, inquam, presbyteri et diaconi, ita placuit, ut
 concederent, sacros antistites ac Dei sacerdotes, **636**
 nec non et levitas, vel qui sacramentis divinis inser-
 viunt, continentes esse in omnibus, quo possint
 simpliciter quod a Domino postulant impetrare, ut
 quod apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas,
 nos quoque custodiamus. ^b Faustinus episcopus Ec-
 clesie Potentinæ provincie Piceni, legatus Romanæ
 Ecclesie dixit: Placet, ut episcopus, presbyter et
 diaconus, vel qui sacramenta contractant, pudicitie
 custodes ab uxoribus se absteineant. Ab universis
 episcopis dictum est: Placet, ut in omnibus ^c et ab
 omnibus pudicitie custodiatur qui altari inserviunt.

IV. De terminis Patrum non invadendis.

^d Aurelius episcopus dixit: Avaritiæ cupiditas,
 quam rerum omnium malarum matrem esse nemo
 quis dubitet. Proinde ^e inhibendum est, ne quis alie-
 nos fines usurpe, aut per præmium terminos Patrum
 statutos transceadat.

V. Ut nullus clericus feneret.

Nec omnino cuiquam clericorum liceat de quali-
 bet re fenus accipere. Quanquam novellæ suggestio-
 nes, quæ vel obcuræ sunt, vel sub ^f diverso ge-
 nere latent, inspectæ a nobis, formam accipient.
 Cæterum de quibus apertissime divina Scriptura
 sanxit, non est ferenda sententia, sed potius exse-
 quenda. Proinde quod in laicis reprehenditur, id
 multo magis debet ^g et in clericis prædamnari. Uni-
 versum concilium dixit: Nemo contra prophetas,
 verno contra Evangelia facit sine suo periculo.

VI. De chrismate, vel reconciliatione, et puellarum consecratione.

^h Fortunatus episcopus dixit: In præteritis conciliiis
 statutum meminimus esse, ut chrisma, vel recon-
 ciliatio positentium, nec non et puellarum conse-
 cratio a presbyteris non fiat. Si quis autem emer-
 serit hoc faciens, quid de eo statuendum sit? Aurelius
 episcopus dixit: Audivit dignatio vestra **637** sug-
 gestionem fratris et coepiscopi nostri Fortunati,
 quid ad hæc dicitis? Ab universis episcopis dictum
 est: Chrismæ confectio et puellarum consecratio a
 presbyteris non fiat; vel reconciliare quemquam in

A publica missa presbytero non liceat, hoc omnibus
 placet.

VII. De reconciliandis infirmis.

ⁱ Aurelius episcopus dixit: Si quisquam in peri-
 culo fuerit constitutus, et se reconciliare divinis alta-
 ribus petierit; si episcopus absens fuerit, debet uti-
 que presbyter consulere episcopum, et sic periculan-
 tem ejus præcepto reconciliare: quam rem debemus
 salubri consilio roborare. Ab universis episcopis di-
 ctum est: Placet quod sanctitas vestra necessario nos
 instruere dignata est.

VIII. ^j Ut ^k nullus criminosus liceat episcopum accusare.

Numidius episcopus Ma-sulitanus dixit: Præterea
 sunt quamplurimi non bonæ conversationis, qui exi-
 stimant majores natu vel episcopos passim vagueque
 in accusatione pulsandos: debent tam facile admitti
 nec ne? Aurelius episcopus dixit: Placet igitur
 charitati vestræ ut is qui aliquibus sceleribus irreti-
 tus est, vocem adversus majores natu non habeat ac-
 cusandi. Ab universis episcopis dictum est: Si cri-
 minosus est non admittatur.

IX. De excommunicatis.

Augustinus episcopus legatus provincie Numidie
 dixit: Hoc statuere dignemini, ut si qui forte ineri-
 to facinorum suorum ab Ecclesia pulsati sunt, et sive
 ab aliquo episcopo vel presbytero fuerint in commu-
 nione suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine te-
 neatur obnoxius, ^m refugientes sui episcopi regulare
 judicium. Ab universis episcopis dictum est: Omni-
 bus placet.

638 X. De his qui excommunicati audent erigere altare, et sacrificare.

Alypius episcopus Ecclesie Tagastensis legatus
 provincie Numidie dixit: Nec illud prætermittend-
 dum est, ut si quis forte presbyter ab episcopo suo
 correptus, timore vel superbia inflatus putaverit se-
 paratim ⁿ sacrificia Deo offerenda, vel aliud erigen-
 dum altare contra ecclesiasticam fidem vel disciplinam
 crediderit, non exeat impunitus. Valentinus primæ
 sedis provincie Numidie dixit: Necessario discipli-
 næ ecclesiasticæ et fidei congrua sunt quæ frater nos-
 ter Alypius prosecutus est. Proinde quid ^o exinde
 videatur vestræ dilectioni proferte. ^p Ab universis
 episcopis dictum est: Si quis presbyter a proposito

regulam. Ita etiam præfert concilium sub Genethlio,
 c. 6, ex editione Holstenii, unde hic canon sumptus
 fuit. Dein pro aliquibus sceleribus Vat. habet tali sce-
 lere. In fine Dion. addit Placet: expunximus uti su-
 perfluum cum ms. Vat.

^m Burchardus et Ivo, refugientibus. Codd. Just.
 post judicium addunt reddi debere. Melius in concilio
 sub Genethlio, c. 7, ex quo hic canon excerptus
 fuit, post vocem suscepti inseruntur hæc verba refu-
 gientes sui episcopi regulare judicium, et dein sequi-
 tur etiam ipse, etc.

ⁿ Mss. Just., se sacrificium Deo offerre.

^o Dion. delet exinde. Mox proferte legitur in Vat.
 et Colb. Dionysius, edicite. Cod. Bochart apud Just.,
 proferte edicite.

^p Dion. c. 11.

^a Dion., episcopus, inquam, presbyteros, et diaconos. D

^b Dion. c. 4.

^c Voces et ab omnibus omittit Dion.

^d Dion. c. 5.

^e Ita codd. Just. Dion. vero, inhibenda. Vat., ca-
 senda.

^f Dion. omittit diverso. Mox pro exsequenda codd.
 Just. sequenda.

^g Dion. delet et. Dein codd. Just., Universi dixerunt
 pro Universum concilium dixit. Postea suo adjecimus
 ex Just. codd.

^h Dion. c. 6.

ⁱ Dion. c. 7.

^j Ita cod. Vat. 1342. In mss. Just., In accusa-
 tione episcoporum criminosum non debere admitti.

^k Lege nulli criminoso.

^l Codd. Just. et Luc. addunt contra apostolicam

suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopos ^a conquiri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari. Quod nisi fecerit, sed superbia ^b magis (quod absit) inflatus, discernendum se ab episcopi sui communione duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur nihilominus, et locum amittat: ac si querimoniam justam ^c adversus episcopum ^d habuerit, inquirendum erit.

XI. ^d De episcopis, presbyteris, et diaconis audiendis.

^e Felix episcopus dixit: Suggero secundum statuta veterum conciliorum, ut si quis episcopus (quod non optamus) in reatum aliquem incurrerit, et fuerit ei nimia necessitas, ^f ut non possint plurimi congregari; ne in crimine remaneat, a 12 episcopis audiatur, et presbyter a 6 ^g vel 7 episcopis cum proprio suo episcopo audiatur, et diaconus a tribus.

XII. De ordinandis episcopis.

^h Aurelius episcopus dixit: Quid ad hæc dicit sanctitas vestra? Ab universis episcopis dictum est: A nobis veterum statuta debere servari, sicuti et inconsulto primato ⁱ 639 cujusque provincie tam facile non præsumant multi congregati episcopi episcopum ordinare. ^j Si vero necessitas fuerit, tres episcopi, in quocunque loco sint, ejus præcepto ordinare debent episcopum. Et si quis contra suam professionem, vel subscriptionem venerit in aliquo; ipse ^k ab hoc cœtu separabitur.

XI.J. De ^l legato Tripolitanum, et de presbytero, et diacono audiendo.

^l Sane placuit de Tripoli, propter inopiam provincie, ut unus episcopus in legationem veniat, et ut ibi presbyter a quinque audiatur episcopis, et diaconus a tribus, ut superius memoratum est, ^m proprio episcopo residente.

XIV. Ut nulli clericorum liceat in publico judicari.

ⁿ Quisquis vero episcoporum, presbyterorum, et diaconorum, seu clericorum, cum in Ecclesia ei fuerit crimen institutum, vel civilis causa fuerit com-

^a Cod. Thuan., *conveniri*. Bochart., *conveniri*.

^b Dion. delet *magis*, ac dein *nihilominus*.

^c Dion. cum Vat. inserit *non*: expauximus enim Justelli codicibus, eo quod hæc negatio non legatur in c. 8 concilii sub Genethlio, ex quo hic canon repetitus fuit.

^d Codd. Just., *Qualiter episcopi, presbyteri et diaconi audiuntur*.

^e Dion. c. 12.

^f Dion. minus recte, *non posse plurimos congregari*.

^g Dion. ignorat vel 7 uti ignorat etiam concilium sub Genethlio, c. 10.

^h Dion. c. 13.

ⁱ Dion., *nisi necessitas*.

^j Dion., *se honore privabit*. Codd. Just., *se ab hoc cœtu separavit, lex. separabit*. Prætulimus ms. Luc., a quo indicam differt Vat. qui solum habet *separatur*.

^k *Lege legato Tripolitano*.

^l Dion. c. 14, *Item placuit*.

^m Tres sequentes voces omittunt codd. Just. et Luc. Leguntur autem in Vat. ut in Dion.

A nota, si relicto ecclesiastico judicio publicis judiciis ^o purgare se voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, et hoc in criminali, in civili vero, perdat quod evicit, si locum suum obtinere maluerit. Hoc etiam placuit, ut a quibuscunque judicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint vel inimico animo judicasse, vel aliqua cupiditate aut gratia depravati. Sane si ex consensu partium electi fuerint iudices, etiam a pauciori numero quam consultatum est, non liceat ^p provocare.

XV. De spectaculis.

Placuit ut filii sacerdotum spectacula secularia ^q non tantum non exhibeant, sed nec spectent: licet hoc semper Christianis ^r 640 omnibus interdictum sit, ut ubi blasphemie sunt ^s omnino non accedant.

XVI. Ut clerici non sint conductores.

^t Episcopi, presbyteri et diaconi non sint conductores aut procuratores, nec ullo turpi negotio et inhonesto victum querant: quia respicere debent scriptum esse: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*.

XVII. Jubentur lectores numerare.

Lectores, cum ad annos pæbertatis pervenerint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri.

XVIII. Clericus quod vel quantum commodaverit recipiat.

Clericus si commodaverit pecuniam, pecuniam recipiat; si speciem, eandem speciem, ^u quantum ei debetur, accipiat.

XIX. Ante 25 annos nullus in ordine promovendus.

^v Diaconus ante 25 annos ætatis, vel presbyter ante 30 nullus ordinetur, neque virgines consecrentur, et ut lectores populum non saluent.

XX. De primatu Mauritanie Sitifensis.

^w Primatem vero proprium cum Mauritanie Sitif-

^a Dion. c. 15 addit *Item placuit, ut*.

^b Idem Dion., *purgari voluerit*. Cod. Thuan., *purgare*. Melius cum Vat. *purgare se*.

^c Dion., *provocari*.

^d Dion. caret vocibus *non tantum*. Dein cod. Vat. habet *sed nec expectare eis liceat; hoc semper, ubi licet perperam fuit scriptum pro licet, et expectare eis pro spectent*.

^e Dion. ignorat adverbium *omnino*, quod inserimus cum ms. Vat.

^f Idem Dion. c. 16. et quidam nostri cod. J., *Placuit, ut episcopi; et dein, Item placuit, ut lectores*. Et postea, *Item placuit, ut clericus*.

^g Dion., *quantum dederit, accipiat*.

^h Ita cod. Vat. Dion. vero, *Et ut ante viginti quinque annos ætatis nec diaconi ordinentur, nec virgines consecrentur*.

ⁱ Dion. c. 17, *Placuit, ut Mauritania Sitifensis, ut postulavit primatem Numidior, ex cujus cœtu separatur, ut suum habeat primatem: quem consentientibus omnibus primatibus provinciarum Africanarum, vel omnibus episcopis propter longinquitatem habere permessa est*

fensis episcopi postularent, omne concilium episcoporum Numidiæ, consentientibus omnibus primatibus vel universis episcopis provinciarum Africanarum a propter longinquitatem itineris novitatem habere permissa est, cum consilio Carthaginensis Ecclesie factum est.

641 XXI. De ordinandis episcopis, vel clericis.

b Item placuit, c ut in ordinatione episcoporum vel clericorum prius placita concilii intimentur eorum auribus ab ordinatoribus suis, ut si aliquid contra statuta concilii fecerint, poeniteant.

XXII. d Ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur.

Dictum est enim : *Accipite, et edite* : cadavera autem nec accipere possunt, nec edere : et nec jam mortuos homines baptizare faciat presbyterorum

XXIII. Ut bis in anno concilia fiant.

Pro qua re confirmandum est in hac sancta synodo, ut secundum Nicæna statuta propter causas ecclesiasticas, quæ ad perniciem plebium sæpe veterascunt, singulis quibusque annis a concilia fiant, ad quos [Legi ad quæ] omnes provinciæ quæ primas sedes habent, de conciliis suis binos aut quantos elegerint episcopos legatos mittant, ut congregato conventu f integro plena possit esse auctoritas.

XXIV. e De accusatione episcopi.

a Anrelius episcopus dixit : Si quis episcoporum accusatur, ad primatem provinciæ ipsius causam deferat accusator, neque a communione suspendatur cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum iudicium die statuta litteris evocatus minime occurrerit, hoc est infra spatium mensis a ex ea die qua eum litteras accepisse conatiterit. Quod si aliquas veras necessitatis causas probaverit, quibus eum occurrere non potuisse manifestum sit, causæ suæ dicendæ intra alterum mensem

A integram habeat facultatem. Verum tandiu post mensem secundum non communicet, donec purgetur. Si autem ad concilium universale anniversarium occurrere noluerit, ut vel ibi causa ejus terminetur; ipse in se damnationis sententiam dixisse judicetur : tempore sane quo non communicat, nec in sua Ecclesia, nec in parochia communicet. Accusator autem ejus, si nunquam diebus causæ dicendæ defuerit, a communione non removeatur. Si vero aliquando defuerit subtrahens se, restituito in communione episcopo ipse removeatur a communione accusator; ita tamen ut nec ipsi adimatur facultas causæ peragendæ, si se ad diem occurrere non noluisse, sed non potuisse probaverit. Illud vero, ut cum agere coeperit in episcoporum judicio, si fuerit accusatoris persona culpabilis, ad arguendum non admittatur, nisi proprias causas, non tamen ecclesiasticas, asserere voluerit.

XXV. De presbyteris, vel diaconis accusatis.

o Presbyteri, vel diaconi, si fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis cum proprio episcopo legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est, una secum plures presbytero quinque, in diacono duo episcopi causam discutiant, eadem dierum et dilationum, et a communione remotionum, et discussione personarum inter accusatores et eos qui accusantur, forma servata. Reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci cognoscat et finiat.

XXVI. De conjugia [Legi conjugii] clericorum.

q Et ut filii clericorum gentilibus, aut hæreticis, aut schismaticis matrimonio non jungantur.

643 XXVII. De hæreditibus clericorum.

r Ut episcopus, vel quicumque clerici in eos qui catholici Christiani non sunt, etiamsi consanguinei sunt, per donationem rerum episcopi vel clerici nihil aliquid conferant.

a Ita cod. Vat. Alii codd. minus recte, propter longi itineris novitatem. Mox pro permissa est corrigendum videtur, et supplendum permittit, idque.

b Dion. c. 18.

c Dion., ut ordinatis episcopis, vel clericis prius ab ordinatoribus suis placita conciliorum auribus eorum inculcentur, ne se aliquid contra statuta concilii fecisse poeniteant. Nostri vero codices cum edito textu concinunt, nisi quod Vat. primo loco pro concilii habet conciliorum, at secundo loco retinet concilii : et pro poeniteant habet poeniteat.

d Dion., qui hanc et sequentem canonem jungit cum præcedenti, habet, *Item placuit, ut corporibus* : D et pro dictum est.... et nec jam.... baptizare præfert scriptum est.... et ne jam.... baptizari. Cod. Bochart. pro jam habet etiam.

e Dion., concilium convocetur, ad quod.

f Idem Dion. omittit integro.

g Codd. Just., De accusatis episcopis.

h Dion. c. 19.

i Idem cod., Quisquis vero episcoporum. Dion. Quisquis episcoporum.

j Ita melius cum Dion. quam iudicio, vel iudicium, ut habent laudati cod. et nosse Vat.

k Ms. Just. addunt unius.

l Dion., vel parochia.

m Nostri cod. noluisse. Dion. Justelli, non noluisse.

Melius idem Justellus in editione codicis Africani ex ms. Nicolai Fabri, non noluisse : quam lectionem contextui necessariam recepimus.

n Codd. Just., accusator ille culpabilis.

o Dion. c. 20.

p Dion., in presbyteri nomine sex, in diaconi tres ipsorum causam discutiant. Vat., in presbytero numero v aut vi, diacono duo vel tres causam, et. Magis placuit codex Luc. cum quo in numeri, quinque, et duo episcopi conveniunt ms. Justelli Thuan. et Bochart., cum præsertim eosdem numeros præferat Breviarium Hipponense can. 8, ex quo hic canon repetitus fuit. Quod si alii numeri superius leguntur can. 11, animadvertendum est enim canonem repetitum fuisse ex alio concilio sub Genethlio, quod can. 10, collegarum iudicium numerum auget.

q Dion. c. 22, *Item placuit, ut* : et paulo post omittit voces aut schismaticis, quæ præter codices nostræ editionis leguntur etiam in Breviario Hipponensi, c. 12.

r Dion. c. 22, *Et ut in eos, qui catholici Christiani non sunt, etiam consanguinei fuerint, per donationes rerum suarum episcopi, vel clerici nihil conferant.* Initium nostræ editionis, quam præsertim expressimus ex ms. Vat., cum Breviarii can. 13 concinit.

XXVIII. *Ut episcopi trans mare non proficiscantur.*

• Item ut episcopi trans mare non proficiscantur, nisi consulto primæ sedis episcopo suæ cujusque provincie; ut ab eo præcipue possint sumere formatam, ^b vel commendatitias epistolas.

XXIX. *De Scripturis canonicis.*

• Ut præter canonicas Scripturas nihil in Ecclesia legatur sub nomine divinarum Scripturarum. Sunt autem canonicæ Scripturæ, id est, ^d veteris Testamenti : Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesu Nave, Judicum, Ruth, ^e Regnorum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Job, Psalterium, Salomonis libri quinque. ^f Prophetarum Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel; liber duodecim Prophetarum; Tobias, Judith, Esther, Esdræ libri duo. Machabæorum libri duo. Novi Testamenti : Evangeliorum libri quatuor, Actuum Apostolorum liber unus, Epistolas Pauli ^g apostoli numero quatuordecim, Petri apostoli duæ, Joannis apostoli tres, Jacobi apostoli una, Judæ apostoli una, Apocalypsis Joannis liber unus. Hoc etiam fratri et consacerdoti nostro Bonifacio ^h urbis Romæ episcopo, vel illis earum partium episcopis pro confirmando isto canone innotescat : quia a Patribus ⁱ ita accepimus in Ecclesia legendum.

XXX. *De continentia, et de his qui sacramenta contractant.*

• Addimus, fratres charissimi, præterea, cum de quorundam clericorum, quamvis lectorum, erga uxores proprias incontinentia referretur, placuit quod et in diversis ⁶⁴⁵ conciliis firmatum est, ut subdiaconi qui sacra ^k mysteria contractant, et diaconi, presbyteri, sed et episcopi secundum ^l priora statuta etiam ab uxoribus se contineant, ut tanquam non habentes videantur esse. Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Cæteros autem clericos ad hoc non cogi nisi maturiori ætate, ^m et superius dictum est, annorum 30. Ab universo

^a Dion. c. 23.

^b Dion., vel commendationem.

^c Dion. c. 24.

^d Voces Veteris Testamenti omittit Dion.

^e Dion., Regum.

^f Dion. hoc loco libri 12 prophetarum, et delet has voces postea.

^g Idem Dion. præterit apostoli numero.

^h Idem caret vocibus urbis Romæ episcopo, quæ suggerunt eodd. Thuan. et Bochart. In Vat. pro urbis Romæ legitur venerabili.

ⁱ Dion., ista..... legenda.

^j Dion. c. 25.

^k Codd. Just., ministeria.

^l Dion. Just., propria. At in cod. Ecclesie Africane apud eundem Just., priora, ut in mss. nostræ editionis.

^m Verba ut superius dictum est desunt in Dion.

ⁿ Dion., est juste moderata, confirmamus.

^o Dion. c. 26.

^p Vat., primæ provincie. Forte legendum primæ sedi provincie.

^q Dion. c. 27.

^r Codd. Just., gravi.

^s Voces vel tanquam poenitentibus, vel delet codex Vat.

^t Dion. c. 28.

A concilio dictum est : Quæ vestra sanctitas ^a sanxit, justa, et moderata, et sancta, et Deo placita sunt, confirmantur in omnibus.

XXXI. *Ut nullus rem Ecclesie distrahat.*

• Item placuit ut rem Ecclesie nemo vendat. Quod si redditus non habet, et aliqua nimia necessitas cogit; hanc insinuandam esse ^p primati provincie ipsius, ut cum statuto numero episcoporum utrum faciendum sit arbitretur. Quod si tanta urget necessitas Ecclesie ut non possit ante consulere, saltem vicinos testes convocet episcopos, curans ad concilium omnes referre suæ Ecclesie necessitates : quod si non fecerit, reus Deo et sancto concilio venditor honore amisso teneatur.

XXXII. *De presbyteris lapsis.*

• Item confirmatum est, ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua ^r graviore culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse sit removeri, non eis manus ^s vel tanquam poenitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur.

XXXIII. *De rebaptizatis.*

Neque permittendum est ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

XXXIV. *De clericis audiendis, et de appellationibus.*

• Item placuit ut presbyteri, diaconi, vel cæteri inferiores clerici in causis quas habuerint, si de iudicio episcoporum suorum ⁶⁴⁵ questi fuerint, vicini episcopi eos cum consensu sui episcopi audiant, et inter eos ^u quidquid causæ fuerit, definiant adhibiti ab eis episcopi. Quod si et ab eis provocandum putaverint, ^v non provocent ad transmarina iudicia, sed ad primates suarum provinciarum, aut ad universale concilium, sicut et de episcopis ^x sæpe constitutum est. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo ^y intra eandem provinciam ad communionem suscipiatur.

^a Tres voces quidquid causæ fuerit apud Dion. desiderantur. Mox mss. Just., finiant consentientes eorum episcopi.

^p Ita cod. Vat. Paulo dissimiliter mss. Just., non eis permittatur nisi ad primates suarum provinciarum, aut ad universale concilium. Dion. omittit tantum verba aut ad universale concilium, quæ tamen necessaria demonstrant litteræ Africarum hac de re scriptæ ad Cælestinum non illam, ubi hæc habentur : *Unicuique concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad concilia suæ provincie, vel etiam universale provocare.* Hac auctoritate Just. illis eadem verba inseruit in edendo codice Africano; ac fateur ea se non invenisse in cod. Nicolai Fabri, nec in alio Dionysii, sicut nec leguntur in Græca versione ejusdem codicis Africani, seu Dionysii.

^r Hoc quod sæpe de episcopis constitutum traditur, non respicit primam partem, ne provocent ad transmarina : hæc enim provocatio nunquam episcopis interdicta invenitur, immo potius eisdem concessa fuit; sed respicit secundam partem, qua emissa fuit provocatio ad primates suarum provinciarum, aut ad universale concilium, uti pluribus ostendimus tom. II in Observationibus ad dissert. 5 Quesnellii part. t. c. 6, n. 27.

^s Dion., intra Africam ad communionem.

XXXV. De excommunicatis clericis.

• Placuit item universo concilio ut qui excommunicatus fuerit pro suo neglectu, sive episcopus, sive quilibet clericus, et tempore excommunicationis suae ante audientiam communionem praesumpserit, ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam.

XXXVI. De accusatis.

• Item placuit ut accusatus vel accusator in eo loco unde est ille qui accusatur, si metuit aliquam vim temerariae multitudinis, locum sibi eligat proximum, quo non sit difficile testes perducere, et qualiter causa ejus finiatur.

XXXVII. De his qui ordines contemnunt.

• Item placuit ut quicumque clerici vel diaconi pro necessitatibus Ecclesiarum non obtemperaverint episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem in sua Ecclesia **646** promovere, nec ministrent in gradu suo, unde recedere noluerunt.

XXXVIII. Ut ecclesiasticas res nullus sibi mancipet.

• Item placuit ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quicumque praedia nomine suo, et vel per alium excusandum comparant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti ^b in Ecclesiam eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis proprie aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognationis obvenerit, faciant inde quod eorum proposito congruit. Quod si a suo proposito ¹ retrorsum exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni, tanquam reprobi iudicentur.

XXXIX. Non liceat presbytero res tituli vendicare.

• Item placuit etiam ut presbyter non vendat rem Ecclesiae ubi est constitutus, nesciente episcopo suo: quomodo et episcopo non licet vendere praedia Ecclesiae inconsulto concilio, vel cuncto presbyterio, sine ulla necessitate.

^a Dion. c. 29.

^b Dion. c. 30.

^c Idem Dion., ubi causa finiatur. In concilio quod postea dabimus habetur et ibi causa finiatur.

^d Dion. c. 31.

^e Dion. inserit illic.

^f Dion. c. 32.

^g Voces vel per alium excusandum desunt in Dion.

^h Vat., in eadem Ecclesia ipsa.

ⁱ Idem Vat., rursum.

^j Dion. c. 33.

^k Dion., qui hunc et sequentem canonem copulatur, aliter effert sic: *Item placuit ut presbyteri non vendant rem Ecclesiae ubi sunt constituti, nescientibus episcopis suis; quomodo et episcopis non licet vendere praedia Ecclesiae ignorante concilio, vel presbyteris suis. Non habente ergo necessitatem nec episcopo liceat matricis Ecclesiae, nec presbytero rem tituli sui usurpare.*

¹ Ita cod. Vat. Paulo dissimiliter in aliis: *De rebus tituli non invade-dis. Canon vero incipit: Et, vel Sed ut episcopo non liceat matrici, etc.*

² In hoc concilio apud Dionysium subjunguntur excerpta ex aliis anterioribus synodis sub Aurelio,

A XL. ¹ Ut non liceat episcopo res tituli invadere.

Non liceat episcopo matrici Ecclesiae rem tituli presbyteri sui usurpare.

² Aurelius episcopus dixit: *Juxta statuta **647** totius concilii congregati et mese mediocritatis sententiam placet facere rerum omnium conclusionem: universi tituli designati et digesti hujus diei tractata ecclesiastica gesta suscipiant.* ³ Ea vero quae adhuc expressa non sunt, cum cognoverimus, die sequenti per fratres nostros Faustinum episcopum, Philippum et Asellum presbyteros venerabili fratri et coepiscopo nostro Bonifacio rescribemus. Et subscripserunt.

Aurelius episcopus ⁴ huic schedulae relectae a nobis subscripsi.

Valentinus episcopus primae sedis provinciae Numidiae subscripsi.

Faustinus episcopus Ecclesiae Potentinae provinciae Piceni, legatus sanctae Ecclesiae Romanae, his gestis subscripsi.

Alypius episcopus Ecclesiae Tagastensis, legatus provinciae Numidiae, huic chartulae pro me et concilio subscripsi.

Augustinus episcopus Ecclesiae Hipponi Regii, legatus concilii Numidiae, pro me et eodem concilio subscripsi.

⁵ Possidonius episcopus Palamensis, legatus provinciae Numidiae inferioris, subscripsi.

Vincentius episcopus ⁶ Culsitanae Ecclesiae subscripsi.

⁷ Fortunatus episcopus Neapolitanae Ecclesiae subscripsi.

Pentadius episcopus ⁸ Carpitanae Ecclesiae subscripsi.

⁹ Rufinianus episcopus Ecclesiae Muzuensis subscripsi.

Prætextatus episcopus ¹⁰ Sicilibbensis Ecclesiae subscripsi.

648 Quodvaldeus episcopus ¹¹ Verensis Ecclesiae subscripsi.

quarum gesta relecta fuere, et in codicem relata; ac dein alii sex canones in hoc eodem concilio sancti post quinque dies actione secunda, cui peculiare procerium praemittitur. Haec autem omnia in nostris codicibus hujus editionis omittuntur.

² Dion., *Quae vero adhuc expressa non sunt, die sequenti, etc.*

³ Dion. Just. has subscriptiones aliis quandoque formulis exprimit. Nescitorum codicum formulae secuti sumus.

⁴ Al. Possidius.

⁵ Dion. melius, *Culsitanæ*. In collatione anni 411 Vincentius Culsitanus recensetur.

⁶ Idem Dion. melius *Fort. raitianus*, ut in eadem collatione.

⁷ Cod. Bochart., *Carpidanæ*; Thuan., *Carpedanæ*, *Val., Capitanæ*, ubi desideratur.

⁸ Al., *Rufinus... Mazensis*. At *Rufinianus Muzuensis* in collatione legitur.

⁹ Cod. Luc., *Sicilibbensis*. Prætextatus mss. Justelli et Vat., a *Sicilibbu*, alias *Sicilibra* Africæ.

¹⁰ Vat., *Cerensis*. In Notis in Africa recensetur *Ertiosus Verensis* in proconsulari.

7.11) Ecclesiam subscripsi.

^b Gallonatus episcopus Utinensis Ecclesiam subscripsi.

Maximianus episcopus Aqueensis Regionum, legatus provinciae Byzacena, subscripsi.

Jocundus episcopus Suffetanus, legatus provinciae Byzacena, subscripsi.

^c Maximianus episcopus Suffetanus, legatus provinciae Byzacena, subscripsi.

Hilarianus Horrel^d Celenensis, legatus provinciae Byzacena, subscripsi.

Novatus episcopus Sitifensis subscripsi.

Ninellus episcopus^e Sussurrenensis legatus provinciae Mauritaniae Caesariensis, subscripsi.

Laurentius episcopus Icositanus, legatus provinciae Mauritaniae Caesariensis, subscripsi.

Numerianus episcopus^f Rausguriensis Ecclesiam, legatus ejusdem provinciae, subscripsi.

Leo episcopus^g Moptensis Ecclesiam, legatus ejusdem provinciae, subscripsi.

Leo episcopus, legatus provinciae Sitifensis, subscripsi.

Et ceteri episcopi^h 218 diversarum provinciarum subscripserunt.

Philippus presbyter legatus sanctae Romanae Ecclesiae his gestis subscripsi.

Asellus presbyter legatus S. R. Ecclesiam.

Et gesta recollegimus per nos directaⁱ.

^c Ita cod. Luc. et duo Justelli. In ms. Vat. *Habitensis*. Mox *Germanicorum* in ms. Luc. Apud Dion. *Candidus Germanus*. In collatione *Vicior Abitinensis* et *Innocentius Germanensis* distinguuntur.

^b Al. *Gallonius* *Uitenensis*.

^c Al. *Maximianus*, vel *Maximus*.

^d Al. *Celenis*, vel *Horrocellensis*.

^e Ita duo codd. et Bochart. In cod. Vat. *Usarranensis*, in Thuan. *Surranensis*. Dion. *Rusurrianensis*. Melius cod. ab Hardulno laudatus *Rusucuriensis* legatus provinciae *Caesariensis*, in qua quidem est *Rusucurium*. In proemio hujus secundae actionis, quod legitur tum in Cod. Afric. ante c. 128, tum apud Isid. in concilio Carthag. vii, ex lectione Hardulni vocatur *Ninellus Rusucuriensis*, et censetur inter legatos *Caesariensis*; ac ideo male *Sitifensis* dicitur pro *Caesariensis* in mss. Vat. et Luc.

^f Al. *Raguriensis*, vel *Rausariensis*, vel *Rusuguriensis*. In laudato proemio hujus secundae actionis *Numerianus Rusuguriensis* dicitur, et haec est vera lectio.

^g Cod. Vat., *Optensis*. At in collatione Carthaginensi habemus: *Leo municipii Moptensis*. In proemio hujus secundae actionis vocatur *Leo Moptensis* (in Graeca autem versione *Ἐπίσκοπος Μοπτενσίου*), legatus provinciae *Mauritaniae Sitifensis*.

^h Dion. 217, Thuan. 244, Bochart. 214. Retinui- mus cum Vat. 218. In epistola ad Bonifacium pro codicum varietate idem numerus diversimode exprimitur.

ⁱ Subjicitur in hisdem codicibus Africanorum epistola ad Bonifacium, alia Attici Constantinopolitani cum regula formularum (ut in admonitione indicavimus) et alia litterae eorundem Africanorum ad Co-

(Ex ms. codice 55 capitali Veronensis nunc in locum productum.)

Agricola et Eustathio VV. CC. consulibus, Idibus Junii, Carthagine, in secretario basilicae Fausti.

Cum Aurelius senex una cum fratribus et coadjuverdotibus suis consedisset, astantibus diaconibus, Aurelius episcopus dixit: Sanctitas vestra melius recolit qua necessitate factum est ut^a instituta concilii solemnitas per biennium cessaret. Nunc quia adjuvante Deo, certa provintia [*Fortis providentia*] factum ut sanctus frater et coepiscopus noster Augustinus pro sua religione concilium libenter acciperet, et nos Dominus in unum congregari jussisset; et quia contigit ut infirmitas mea vestrum omnium votum salutareret; agamus aliquid pro utilitate Ecclesiae, ut ea quae innata vel quae audienda sunt audiantur, ne^b causae, cum diutius adhuc dimitti coeperint, in pejus exsurgant. Unde hoc opus est ut Ecclesiae causae quae disciplinae congruunt pertractentur.

Universum concilium dixit: Ut hoc fiat, libenter audimus.

650 Aurelius senex dixit: Quae inter [*Fortis interim*] communi deliberatione statuta et definita sunt, concilia praeterita ex ordine relegantur, praesentis concilii pariter inserenda^c.

1. Placuit universo concilio ut qui excommunicatus fuerit^d sive episcopus, vel quilibet clericus, et tou-

lestinum pontificem.

^a Est concilium xvm sub Aurelio, de quo vide quae diximus in Tractatu part. ii, c. 3, § 9, n. 1.

^b In synodo Hipponensi an. 393, cujus breviarium confirmatum fuit in concilio Carthaginensi an. 397, institutum fuerat ut propter causas ecclesiasticas, quae ad perniciem plebium semper veterascunt, singulis quibusque annis concilium convocetur. Idem institutum repetitum invenies in praecedenti concilio c. 23. Per biennium autem cessasse dicitur haec solemnitas, quia ultima synodus xvii celebrata fuerat biennio ante, id est an. 419.

^c Hae discimus causas ecclesiasticas, ob quas singulis annis cogenda erant synodi, in hisdem primis discussas et definitas fuisse.

^d Ex his nihil dubium est ita in hac synodo lecta fuisse et inserta gestis statuta praecedentium conciliorum sub Aurelio, uti lecta et inserta fuerunt in antecedenti synodo an. 419, ut ex Dionysio colligere licet. At brevitate studio ea ommissa fuerunt in veteri illo exemplo ex quo nostri codicis amanuensis hoc concilium exscripsit: eademque de causa incaute canonem fuit aliqua interlocutio, qua idoneus ad sequentes canones transitus fieret.

^e Hic canon repetitus est ex praecedenti concilio anni 419, c. 35 nostrae editionis, apud Dionysium 29. Neque offendant haec repetitio; nam hic item canon renovatus fuit etiam in synodo Hipponiensi an. 427, ex qua illum Ferrandus allegat num. 54. Vide Tractatum part. ii, c. 3, § 9, n. 4. In margine nostri codicis posteriori, sed antiqua manu additur de suo neglecta, quae verba quispiam studiosus invenit in aliquo exemplo concilii anni 419. In praecedenti synodo legitur pro suo neglecta.

...pne excommunicationis sua comminationem pro-
sumpserit, ipse in se damnationis iudicetur protu-
lisse sententiam

II. Item placuit ut accusatus, vel accusator in eo
loco unde est ille qui accusatur, si metuit aliquam
vim temerariæ multitudinis, locum sibi eligat proxima-
rum, [Leges quo] quod non sit difficile testes addu-
cere, ^b et ibi causa finiat.

III. ^a Item placuit ut quicumque clericus ^d non ob-
temperaverit episcopi suis volentibus [Leges eum] eos
^e honore ampliore in sua diocesi provehere, nec
[Leges illi ministret] illi ministrent in gradu suo unde
recedere noluerit.

^a IV. ^f Item placuit ut episcopi sive presbyteri ea
quæ sunt in locis ubi ordinantur, si ad alia loca de-
derint, causas præsentent **651** vel episcopi suis con-
ciliis, vel clerici episcopis suis; et si nullas iustas ha-
buerit causas, sic in eos vindicetur tanquam in furto
fuerint deprehensi.

V. Item placuit ut quicumque episcopus, presbyter,
diaconus, vel quilibet clericorum, qui nihil habentes
ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui
agros vel quæcumque prædia nomini suo ^g compa-
rant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine
teneantur. ^h Sic admoniti, in Ecclesia eadem
contulerint, bene; sin autem ipsi propriæ consanguini-
tati ea vel extero cuilibet voluerint relinquere,
non permittantur. Si autem [Dele in] in ipsis propriæ
aliquid ex successione parentum, vel cognationis ob-
venerit, faciant inde quod eorum proposito congruit.
Quod si a suo proposito retrorsum exorbitaverint, C
honore Ecclesiæ indigni, nunquam reprobi iudi-
centur.

VI. Item placuit ut omnes servi, vel proprii [Leges

^a In margine ejusdem codicis additur ante audien-
tiam, ut in synodo præcedenti.

^b Hic canon repetitus est ex præcedenti synodo c.
38, apud Dionysium 30. Renovatus in concilio Hip-
ponnensi anni 427, tit. 5; laudatur a Ferrando n.
198. In margine nostri ms. pro et ibi substituitur qua-
liter ex lectione synodi præcedentis, quam in codici-
bus nostris invenimus.

^c In eodem margine apponitur titulus hujus cano-
nis, qui repetitus est ex synodo præcedenti c. 37,
apud Dion. 31, Ut nullus ecclesiastici ordinis se ordi-
nare ad episcopi votum recuset.

^d Additur in margine codicis ex præcedenti synodo
vel diaconus de necessitatibus Ecclesiarum.

^e Cum in synodo anni 419 legatur ad honorem am-
pliolem in sua Ecclesia promovere; hunc locum Patres
hujus concilii de diocesi explicantes, aliter exposue-
runt.

^f Hic canon cum in anterioribus conciliis nusquam
invenitur, proprius videtur hujus synodi ex qua eum
repetitum in concilio Hipponnensi anni 427 disci-
mus ex Ferrando n. 34, ubi hæc habet: Ut episcopi
sive presbyteri ea quæ sunt in locis ubi ordinantur, ad
alia loca non transferant, nisi causas ante reddiderint.
Concil. Hipponnensis. tit. 5.

^g Repetitus est ex synodo præcedenti c. 38, apud
Dionysium 32; ac dein renovatus in concilio Hip-
ponnensi an. 427, tit. 6, ex Ferrando n. 35. In mar-
gine nostri codicis additur ex lectione synodi præ-
cedentis, quam in nostris ms. invenimus, vel per aliud
excusandum.

^h Leges Si admoniti in Ecclesiam. hic locus in præ-

mittantur, vel omnes quos ad accusanda publica cri-
mina leges publicæ non admittunt; ⁱ neque [Leges is
qui... excommunicatus fuit] si qui postquam ex-
communicati fuerunt, si in ipsa adhuc excommuni-
catione constitutus, sive sit clericus, sive laicus, ac-
cusare voluerit; neque omnes infamiæ [Leges macula]
facula aspersi, id est, histriones, et turpitudinibus
subjectæ personæ, hæretici etiam, sive pagani, sive
Judæi. Sed tamen omnibus quibus accusatio denega-
tur, in causis propriis accusandi licentia non denega-
anda.

652 VII. ^j Item placuit, quotiescunque clericis ab
accusatoribus multa crimina obijciuntur, et unum ex
ipsis, de quo prius egerint, probare non valuerint, ad
cætera jam non admittantur. Testes autem ad testi-
monium non admittendos, qui nec ad accusationem
admitti præcepti sunt, vel etiam quos ipse accusator
de sua domo ^k produxerit. Ad testimoniam autem
intra annos 14 ætatis suæ non admittantur.

VIII. Item placuit ut si quando episcopus dicit al-
quem sibi soli crimen fuisse confessum, ^l sed ille ne-
get se confessum fuisse, non putet ad injuriam suam
episcopus pertinere quod illi soli non creditur; et si
scrupulo propriæ conscientiæ se dicit negantem nolle
communicare; quandiu excommunicato non commu-
nicaverit, nec ipsi ab aliis episcopis communicetur,
ut magis caveat episcopus ne dicat in quemquam quod
^m ab illis documentis convincere non potest.

IX. Item placuit ut eo modo non vendant rem Ec-
clesiæ presbyteri ubi sunt constituti, nescientibus
episcopis suis; quomodo episcopo non licet vendere
prædia Ecclesiæ, ignorante concilio ⁿ vel primatibus
suis.

senti synodo clarius explicatur quam in præcedenti,
et cum addimento, ut conferenti patebit. Mox ad
vocem eadem notatur in margine addendum ipsa, uti
in synodo præcedenti nostræ editionis adjicitur

¹ Hic canon repetitus ex can. 129 apud Dionysium,
qui pertinet ad canones secundæ actionis concilii Car-
thaginensis anni 419; sed hæc verba *neque ii, etc.*,
usque ad *accusare voluerit*, sumpta sunt ex fine cano-
nis 128 apud eundem Dionysium. Ex hoc aliisquæ
pluribus exemplis discimus quod in admonitione n. 2
indicavimus, Africanos in repetendis anteriorum syn-
odorum canonibus nonnulla identidem immutasse
vel etiam addidisse, prout expedire videbatur.

² Sunt duo canones in unum copulati ac repetiti
ex actione secunda synodi Carthaginensis anni 419,
qui apud Dionysium leguntur c. 130 et 131.

³ Supplevimus produxerit ex Dionysio.

⁴ Hic quoque canon ex duobus compactus est, quos
Dionysius refert in synodo anni 419, actione secunda,
c. 132 et 133. Similiter hi duo canones unum con-
ficiunt apud Isidorum sub titulo concilii Carthaginen-
sis VII, c. 5. Apud hunc legitur *atque ille neget, non putet*.
Apud Dionysium vero *atque ille neget, et pœnitere no-
luerit, non putet*.

⁵ Lego alius sine ab ex Dion.

⁶ Hic canon et sequens unum efficiunt apud Diony-
sium c. 35, estque inter canones primæ actionis con-
cilii Carthaginensis anni 419. In duos vero canones
pariter dividuntur in præcedenti nostra editione c.
39 et 40. In margine nostri codicis pro *vel primatibus*
scribitur *vel cunctis presbyteris*; in præcedenti edi-
tione *vel cuncto presbyterio*, apud Dion. *vel presbyteris*

dia Ecclesie in diocesi constituta, fuerit derelicta, non ea matri Ecclesie applicari usurpet episcopus.

Hæc statuta singuli propria subscriptione firmarunt: Aurelius, Simplicius, Augustinus et cæteri. III.

^b STATUTA ECCLESIE ANTIQUA.

(Ex præstantissimis mss. collectionibus edita.)

1. ^a Qui episcopus ordinandus est, antea examine-
tur si natura prudens est, si docibilis, si moribus
temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper ^d suis
negotiiis vacans, si hominibus affabilis, si misericors,
si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scri-
pturarum sensibus cautus, si in dogmatibus eccle-
siasticis exercitatus, et ante omnia si fidei documenta
verbis simplicibus asserat, id est, Patrem et Filium
et Spiritum sanctum unum Deum esse confirmans,
totamque ^e in Trinitate Deitatem coessentialem, et
consubstantialem, et coæternalem, et coomnipotentem
prædicans; si singulam quamque in Trinitate
personam plenum Deum, et totas tres personas unum
Deum; si incarnationem divinam non in Patre, ne-
que in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum
credat, **654** ut qui erat in Divinitate Dei Patris Filius,
ipse fieret ^f in homine hominis matris filius,
Deus verus ex Patre, et homo verus ex matre, car-
nem ex matris visceribus habens, et animam huma-
nam rationabilem, simul in eo ^g ambæ naturæ, id
est, homo et Deus, una persona, unus filius, unus
Christus, unus Dominus ^h creator omnium quæ sunt,
et auctor, et Dominus, et rector cum Patre et Spi-
ritu sancto omnium creaturarum; qui passus est vera

*suis. In præsentem autem concilio hæc mutatio vel pri-
matibus inducta fuit: unde hic canon postea cum hac
lectione renovatus est in synodo Hipponiregensi an-
ni 427, teste Ferrando n. 47, ubi legitur: Ut episcopi
rem Ecclesie sine primatis concilio non vendant. Concil.
Hipponiregien. tit. 9. Priorem vero hujus canonis
partem ex eodem concilio Hipponiregensi tit. 9, idem
Ferrandus laudat postea num. 95.*

^a Illic canon in hoc concilio eodem sensu, sed aliis
verbis, clarius exponitur quam in synodo anni 419,
apud Dionysium c. 33. Ferrandus palmè significat
hunc canonem repetitum in synodo Hipponiregensi
an. 427, r. 38, *Ut episcopus matricis non usurpet
quidquid fuerit donatum Ecclesie quæ in diocesi con-
stitutæ sunt. Concil. Hipponiregien. tit. 9. Vox diœ-
cesis ex nostro canone sumpta fuit, cum in concilio
anni 419 tituli nomen legatur. Cum porro Ferrandus
hunc et præcedentem canonem eodem titulo 9 desi-
gnet, manifestum sit utrumque in synodo Hipponire-
gensi unum canonem confecisse.*

^b Codices quos in his statutis edendis adhibuimus,
sunt trium collectionum, nimirum Vat. 1312 et Bar-
berinus 2888, Vallicellanus A 5, et Vat. 5845 addi-
tionum Dionysii, ac Vat. Palat. 574, Herovallianum
etiam, ex quo Jacobus Petit aliquot canones suæ col-
lectioni inseruit, aliquando allegabimus: in quo ta-
men aliqua liberius mutata collectoris arbitrio depre-
hendimus. Numeri Arabici singulorum canonum initio
notati ordinem innuunt quo sub nomine Carthaginensis
sv in vulgatis editi sunt. Il Conciliorum Ven. edit.,
col. 1456 et seqq.

^c Hoc proœmium integrum legitur in vulgato or-
dine Historiæ sub titulo: *Statuta Ecclesia-*

*surrexit vera carnis suæ resurrectione, et vera animæ
resurrectione, in qua veniet judicare vivos et mor-
tuos. Quærendum est etiam ab eo si novi et veteris
Testamenti, id est, Legis et Prophetarum, et aposto-
lorum unum eundemque credat auctorem et Deum;
si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium
factus sit malus. Quærendum etiam ab eo si credat
hujus quam gestamus, et non alterius, carnis resur-
rectionem; si credat judicium futurum, et receptu-
ros singulos pro his quæ in hac carne gesserunt, vel
pœnas, vel ^l gloriam; si nuptias non improbet, si
secunda matrimonia non damnet, si carniæ percep-
tionem non culpet, si pœnitentibus reconciliatis
communicet, si in baptismo omnia peccata, id est
tam illud originale contractum quam illa quæ volen-
tarie admissa sunt, dimittantur; si extra Ecclesiam
catholicam nullus salvetur. Cum in his omnibus ex-
aminatus, inventus fuerit plene instructus, tunc cum
consensu clericorum et laicorum et conventu totius
provinciæ episcoporum, maximeque metropolitani
vel auctoritate vel præsentia ordinetur episcopus.
Suscepto in nomine Christi episcopatu, **655** non
suæ ^m delectationi, nec suis motibus, sed his Patrum
definitionibus acquiescat. ⁿ In cujus ordinatione etiam
ætas requiritur quam sancti Patres exemplo Salva-
toris in præeligendis episcopi constituerunt.*

14. I. Ut episcopus non longe ab Ecclesia hosi-
tolum habeat.

33. II. Ut episcopus in Ecclesia in consensu pres-
byterorum sublimior sedeat. Intra domum vero eccl-
legam se presbyterorum esse cognoscat.

*stica. M-s. Vallic. et alia additionum Dionysii hoc
proœmium canone I signant, et in sequentibus ali-
quot canones ita conjungunt, ut omnes centum eva-
dant, quemadmodum ex suo codice Vercellensi Atto
notavit. Divisionem autem veteriorum collectionum
Vat. 1312 et similis Barb. 2388, alteriusque Vat.
Palat. 574, sequendam censuimus.*

^d Quidam nostri codd. habent *sui negotii*, et omit-
tunt *vacans*. Vulg. pro *vacans* habent *cavens*. Mox
cod. Vat., *humilibus affabilis*; vulg., *si humilis, si
affabilis*.

^e Vulg. Conc., *Trinitatis Deitatem*; et post non-
nulla *singularem pro singulam*.

^f Cod. Heroval., in *humanitate*, melius, cum magis
respondeat antecedentibus in *Divinitate*. Mox *matris-*
que præferunt quidam codd. Dein *si verus Deus ex
Patre* in ms. Vat. 5845.

^g Vallic. cod., *utraq; naturæ*. Mox voces *una
persona* desun. in ms. Vat.

^h Idem ms. Vallic., *creaturarum*, et dein pro *rector*
cum quibusdam aliis codd. habet *creator*. Præstatimus
cum vulgatis *rector*, eo quod hæc vox inanem repeti-
tionem evitet.

ⁱ Ita cod. Vat. 1312 cum vulg. In Vallic., *præmia*.

^j Ita cod. Vallic. cum vulg. In Vat. 1312, *dilectioni*.

^k Sequentia desunt in laudato ms. Vat., et sane
melius; inepte enim videntur inserta, et congruentius
statuta in eodem codice immediate subjiciuntur post
verba *his Patrum definitionibus acquiescat*. Ea vero
idcirco non expunximus, quia leguntur in Vallic. et
cæteris codd. additionum Dionysii, nec non in vul-
gatis Concil., in quibus post pauca desiderantur voces
exemplo Salvatoris.

20 III. Ut episcopus nullam rei familiaris curam ad se revocet, sed lectioni, et orationi, et verbi Dei prædicationi tantummodo vacet.

45 IV. Ut episcopus vilem suppellectilem ^a et mensam ac victum pauperem habeat, et dignitatis suæ auctoritatem fide et vitæ meritis quærat.

46 V. Ut episcopus gentiliū libros non legat; hæreticorum autem pro necessitate ^b temporis.

48 VI. Ut episcopus tuitionem testamentorum non suscipiat.

47 VII. Ut episcopus gubernationem viduarum et pupillarum ac peregrinorum non per seipsum, sed per archiepiscopum, vel archidiaconum ^c agat.

656 49 VIII. Ut episcopus nec provocatus pro rebus transitoriis ^d litiget.

21 IX. Ut episcopus ad synodum ire ^e satis gravi necessitate inhibeat, sic tamen ut pro sua persona legatum mittat, suscepturus salva fidei veritate quicquid synodus statuerit.

22 X. Ut episcopus absque consilio ^f comprehensyterorum suorum clericos non ordinet, ita ut civium conventum et testimonium quærat.

27 XI. Ut episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis clericus. Sane si id utilitas Ecclesiæ flendum poposcerit, decreto pro eo clericorum et laicorum episcopis porrecto, ^g per sententiā synodi transferatur, nihilominus alio in loco ejus episcopo subrogato. Inferioris vero gradus sacerdotes vel alii clerici concessione suorum episcoporum possunt ad alias Ecclesias transmigrare.

54 XII. Ut episcopus quolibet loco sedens stare ^h diu presbyteros non patiat.

XIII. ⁱ Ut in sacerdotibus ordinandis etiam ætas requiratur.

23 XIV. Ut episcopus ^j nullam causam audiat absque præsentia clericorum suorum; alioquin irrita

A erit sententiā episcopi, nisi præsentia clericorum confirmetur.

51 657 XV. Ut episcopus rebus Ecclesiæ tanquam commendatis, non tanquam propriis utatur. ^k Diacones et presbyteri in parochia constituti de rebus Ecclesiæ sibi creditis nihil audeant commutare, quia res sacratæ Deo esse noscuntur. Similiter et sacerdotes nihil de rebus Ecclesiæ sibi commissis, ut superius dictum est, ^l immutare præsumant. Quod si facere voluerint, convicti in concilio, de suo proprio aliud tantum restituant quantum visi sunt præsumpsisse. Sane si quis pro qualibet conditione de rebus Ecclesiæ aliquid alienare voluerit, si de suo proprio tantum Ecclesiæ contulerit quantum visus est abstulisse, tunc demum illud stare licebit. Ita tamen libertos quos sacerdotes, presbyteri, vel diacones de Ecclesia sibi commissa facere voluerint, ^m actus Ecclesiæ prosequi jubemus. Quod si facere contempserint, placuit eos ad proprium reverti servitium.

84 XVI. Ut episcopus nullum prohibeat ingredi Ecclesiam, audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum usque ad missam catechumenorum.

XVII. Ut episcopus accusatores fratrum excommunicet; et si emendaverint vitium, ⁿ recipiantur ad communionem, non ad clerum.

74 XVIII. Ut sacerdos poenitentiam imploranti absque personæ acceptione poenitentiae leges injungat.

658 75 XIX. Ut ^o negligentes poenitentiam, tardius recipiantur.

76 XX. ^p Is qui poenitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat poenitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et

^a Vallic., in mensa.

^b Vulg. cum ms. Heroval., et tempore.

^c Quidam codd., habeat.

^d Vat. Barb. et Palat., non litiget.

^e Vulg. Conc. addunt non sine. At Harduinus notat has voces abesse a suis codicibus. In nostris quoque non leguntur. Apud Gratianum dist. 48, c. 9, additur non tardet, nisi. Mox in ms. Vallic. pro inhibeat contrario sensu, quem contextus excludit, habeat, cohibeat.

^f Vulg., Clericorum, nullis nostris mss. suffragantibus. Dein pro conventum quidam codd. habent conventientiam, minus recte. Alii aut pro et præferunt.

^g Ita nostri codd., nisi quod Vallic. habet pro sententiā; vulgati in præsentia.

^h Vulg. ignorant diu.

ⁱ Hunc canonem expressimus uti legitur in cod. Vat. Palatino; melior enim visa est hæc lectio quam quæ habetur in Barb. et simili Vat., Sacerdotibus ordinandis etiam alii requirantur; vel quæ in Vallic., Sacerdotibus etiam ordinandis ab aliis requiratur; quæ in can. 10 satis expressa fuerunt. Hinc forte hic canon omisus fuit in vulgato Carthaginensi iv.

^j Vulg. cum Vat. Palat., nullius. Dein pro episcopi Vallic. habet episcoporum.

^k Sequenti hujus canonis, quæ desunt in vulgato atque in ms. Vat. Palatino, et Heroval., leguntur in aliis nostris codicibus Barb. et simili Vat. 1342, nec non in Vat. 5345 ac simili Vallic., aliisque additionum Dionysii. Eadem vero tantum sine præcedentibus habentur inter canones additios synodi Agathensis anni 506. can. 49, qui forte canon ex nostris statutis (sicut alia nonnulla ipsius additamenta) excerptus fuit.

^l Ita codd. Vallic. et Vat. additionum Dionysii. In Barb. et simili Vat. immutitare. In laudato canone 49 Agathensibus addito legitur alienare.

^m Quidam codd. minus recte actis. At actus habetur etiam in memorato canone, qui subjectus est synodo Agathensi.

ⁿ Vulg. cum Vallic., recipiat eos.

^o Vulg. cum ms. Vat. Palat., negligentiore poenitentes.

^p Hic et sequens canones Ancyranis additi sunt ad marginem in ms. 55 capituli Veronensis; in Vat. autem cod. 1342, in fine eorumdem Ancyranorum subjiciuntur. Post hunc vero canonem in vulgato concilio Carthaginensi iv alius canon subjicitur num. 77, qui hujus canonis titulus potius quam novus canon videtur: Poenitentes qui in infirmitate sunt vitium accipiant.

Infradator ejus ori Eucharistia. At si supervixerit, admonetur a supra-dictis testibus petitioni suae satisfactum, et subdatur a statutis poenitentiae, quoadmodum sacerdos qui poenitentiam dedit probaverit.

78 XXI. Poenitentes qui in infirmitate viaticum b Eucharistiae acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

79 XXII. Poenitentes qui attente leges poenitentiae exsequuntur, si casu in itinere, vel in mari mortui fuerint, ubi eis c subveniri non potuit, memoria eorum et orationibus, et oblationibus commendatur.

85 XXIII. Baptizandi nomen suum dent, et diu sub abstinentia vini et carni et manus impositione d crebra examinati, baptismum percipiant.

86 XXIV. Neophyti e aliquandiu et lautioribus epulis, et spectaculis, et conjugibus abstineant.

659 XXV. Clericus nec comam nutriat f nec barbam.

45 XXVI. Clericus professionem suam g etiam habitu et incessu probet; et ideo nec vestibus nec calceamentis decorem quaerat.

27 XXVII. Clericus cum extraneis mulieribus non habitet.

28 XXVIII. Clericus per plateas et andronas h certa et maxime officii sui necessitate ambulet.

XXIX. Clericus victum et vestimentum sibi artificioso, vel agriculturae absque officii i duntaxat sui detrimento praeparat.

87 XXX. Catholicus qui causam suam sive justam, sive injustam ad iudicium j alterius fidei provocat, excommunicatur.

24 XXXI. Sacerdote verbum in Ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicatur.

83 XXXII. Pauperes et senes Ecclesiae plus caeteris honorandi sunt.

88 XXXIII. Qui die solemniter praetermissa Ecclesiae conventu ad spectacula vadit, excommunicatur.

a Cod. Heroyal., *statuto poenitentiae tempore. Vulg., sta utis poenitentiae legibus*

b Vallic., *cum Eucharistia.*

c Vulg., *subveniri non possit; apud Gratianum caus. 26, q. 7, c. 6, non potest. Melius nostri codices. Solum cum quidam habeant subvenire, ms. Heroyal. addit sacerdos; canonemque aliter effert sic: Poenitentes qui ante legitimam poenitentiam excedunt, si casu ibi moriantur, ubi eis sacerdos subvenire non potuit, memoria eorum orationibus et oblationibus commendatur.*

d Cod. Heroyal. et alius Harduini, *crebro.*

e Ms. Vallic., *aliquando.*

f Vallic. plurali numero utens *Clerici*, habet *nec barbam radant*. Ex hac, ut videtur, lectione in synodo Barcinonensi saeculi vi, canone 3, sancitum fuit: *Ut nullus clericorum comam nutriat, aut barbam radat*. Alii canones ejusdem synodi ex nostris statutis excerpti videntur. Crabbus post *nec* asteriscum affigit, et notat: *Alias barbam radat additur in libro Gmdavensi S. Bavonis titulo Statuta Ecclesiae antiqua. Pleraque autem exemplaria non habent radat vel tondeat: ut sit sensus, clerico nec comam nec barbam nutriendam.*

g Vulg., *et in habitu et in incessu: probet, et nec vestibus.* Cod. Heroyal., *nec vestium, nec calceamentorum decorem.*

h Ita nostri codd., ex quibus nonnulli omittunt *sui*.

660 48 XXXIV. Clericus qui non k propter emendam aliquid in venditis aut in foro deambulat, ab officio suo degradatur

49 XXXV. Clericus qui absque corporis sui inaequalitate vigiliis deest, stipendiis privatur

101 XXXVI. Viduae adolescentes quae corpore debiles sunt, sumptu Ecclesiae l sustententur.

99 XXXVII. Mulier quamvis docta et sancta viros in conventu docere non praesumat.

98 XXXVIII. Laicus, praesentibus clericis, nisi ipsis m probantibus, decere non audeat.

97 XXXIX. Vir qui religiosis feminis praeposandus est, ab episcopo n loci probetur.

73 XL. Qui communicaverit vel oraverit cum excommunicato, excommunicetur, sive clericus, sive B laicus.

100 XLI. Mulier baptizare non praesumat.

59 XLII. Clericus invidens fratrum profectibus, donec in vitio est, non promoveatur.

56 XLIII. Clericus qui adulationibus o et prodictionibus vacare deprehenditur, degradatur ab officio.

661 57 XLIV. Clericus maledicus, maxime in sacerdotibus, cogatur ad postulandam veniam. Si noluerit, degradatur; nec unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

63 XLV. Omnes clerici qui ad operandum p validi sunt, et artificiosum et litteras discant.

58 XLVI. Eum qui frequenter litigat, et q ad accusandum facilis est, in testimonium nemo absque grandi examinatione recipiat.

C 25 XLVII. Dissidentes episcopos, si non timor Dei, synodus reconciliet.

59 XLVIII. Discordantes clericos episcopus vel ratione vel potestate ad concordiam trahat. Inobedientes synodus r per audientiam damnat.

93 XLIX. Oblationes s discordantium fratrum neque in sacario, neque in gazophylacio recipiantur.

At vulg. cum mss. Hisp. et sa., *nisi certa et maxima officii sui necessitate non ambulet: quod videtur melius.* Concinit cod. Heroyal., *sine certa necessitate sui officii non ambulet.*

t Vulg. omittunt duntaxat; et pro praeparat habent paret.

i Vulg., concinente ms. Vat. Palat., *alterius fidei iudicis.* Ms. Heroyal. hunc canonem sic explicat: *Catholicus qui causam suam ad iudicium iudicis non catholici provocat, excommunicatur.*

k Vulg. cum ms. Vat. Palat., *pro emendo.*

l Idem Vulg. cum cod. ms. addunt, *cujus viduae sunt.*

m Cod. Heroyal. cum vulg., *jubentibus.*

n Ms. Vat. Palat. omittit *loci.* Mox post probetur codd. Vallic. et caeteri additionum Dionysii addunt *vel praestet.*

o Voces *et prodictionibus* desunt in Vallic. ms.

p Vulg., *validiores.* Ms. cod. Sorien. et alii ab Harduino laudati *invalidi*, forte melius.

q Vat. 5845 cum vulgatis, *ad causandum.*

r Cod. Heroyal. et in margine Conciliorum, *per audaciam, forte propter audaciam.*

s Vulg., *dissidium.* Notat Harduinus: *Est hic canon quartus Toletani xi concilii anni 678.* Aliis quidem verbis simile quippiam sancitur in Toletano xi, c. 4. At hic noster canon jandiu ante insertus erat vetustiori collectioni Hispanicae sub nomine concilii Carthaginiensis quarti.

32 L. Irrita erit episcopi vel donatio, vel venditio, vel commutatio vel ecclesiastica^a absque convenientia et subscriptione clericorum.

35 LI. Irritam esse injustam episcoporum damnationem, et ideoque a synodo retractandam.

36 LII. Querendum in iudicio eius sit conversationis et fidei is qui accusat et is qui accusatur^b.

33 30 LII. Caveant iudices Ecclesie ne absente eo cuius causa ventilatur, sententiam proferant; quia irrita erit; immo^c causam in synodo profecto dabunt.

26 LIV. ^d Studendum episcopo est ut dissidentes fratres, sive clericos, sive laicos, ad pacem magis quam ad iudicium cohortetur.

67 LV. Seditiosarios nunquam ordinandos clericos, sicut nec usurarios, nec injuriarum suarum ultores.

35 LVI. Episcopi vel presbyteri^e si causa visitanda Ecclesie ad alterius Ecclesiam veniant, in gradu suo suscipiantur, et tam ad verbum faciendum quam ad oblationem consecrandam invitentur.

37 LVII. Diaconus ita se presbyteri, ut episcopi ministrum noverit.

38 LVIII. ^f Ut diaconus presente presbytero Eucharistiam corporis Christi participet, si necessitas cogit, iussus orogel.

39 LIX. Ut diaconus quolibet loco iubente presbytero sedeat.

41 LX. Ut diaconus tempore tantum oblationis^g et lectionis oratio utatur.

40 LXI. Ut diaconus in conventu presbyterorum^C interrogatus loquatur.

663 90 LXII. Omni die exorcistae energumenis manus imponant.

91 LXIII. Pavimenta domorum^h Dei energumeni everrant.

92 LXIV. Energumenis in domo Dei assidentibus victus quotidianusⁱ per exorcistam opportuno tempore ministratur.

^a Cod. Vallic., absque convenientium clericorum subscriptione.

^b Cod. Heroyal. et alius vetustus S. Bavonis a Crabbo laudatus, cui titulus *Statuta Ecclesie antiqua*, addunt: *Falsus accusator* (Crab. addit *deprehensus*) *extra Ecclesiam fiat, donec penitendo se emendet.* Apud Crab., *absque Ecclesia fiat, donec... emendetur.*

^c Vulg. cum miss. Vat. Palat. et Heroyal., *et causam in synodo profecto dabunt.*

^d Vulg. minus bene, *statuendum est episcopis, et dein cohortentur.*

^e Vallic., *si causa de Ecclesia ad alterius, etc.*: forte *si ob causas de Ecclesia.* Cod. Vat. 5845, *si causa visitandi de Ecclesia, etc.* Vat. 1342, *si causa visitanda Ecclesie alterius veniant.* Vat. Palat., hac lectione recepta, post *alterius* addit *episcopi ad Ecclesiam.*

^f In ms. Vallic., hic canon post sequentem describitur.

^g Idem ms. Vallic. ignorat *et lectionis.* Dein cum Vat. 1342 scripsimus *oratio.* Ceteri cum vulg. habent *alba.*

^h Vallic. cod. pro *Dei* habet *omni die.* Mox ms. Heroyal., *scopis mundent pro everrant.*

ⁱ Vulg. cum cod. Heroyal., *per exorcistas.*

^j Vat. Palat., *et efferant.* Vat. 1342, *efferentes se-*

80 LXV. Omni tempore jejunii manus penitentibus a sacerdotibus imponatur.

81 LXVI. Mortuos Ecclesie penitentes^k efferant et sepeliant.

82 LXVII. Penitentes etiam diebus remissionis genua flectant.

102 LXVIII. Ad reatum episcopi pertinet, vel presbyteri qui parocis praest, si sustentanda vitae praesentis causa, adolescentiores viduae, vel sanctimoniales clericorum familiaritatibus subiciantur.

94 LXIX. ^l Eorum qui pauperes opprimunt, donaria a sacerdotibus refusanda.

45 LXX. Christianum catholicum qui pro catholica fide^m tribulationes patitur, omni honore a sacerdotibus honorandum, etiam in quotidiani victus ministerio.

42 LXXI. Clericumⁿ inter tentationes officio suo incubantem, gradibus sublimandum.

664 50 LXXII. Clericum inter tentationes ab officio suo declinantem, vel negligentius agentem ab ipso officio^o retrahendum.

60 LXXIII. Clericum scurrilem et verbis turpibus^p jocularem ab officio retrahendum.

61 LXXIV. Clericum per creaturas jurantem acerrime objurgandum. Si perstitit in vitio, excommunicandum.

62 LXXV. Clericum inter epulas constantem supradictae sententiae^q severitate coercendum.

63 LXXVI. Clericum qui in tempore^r indicti jejunii absque inevitabili necessitate jejunium rumpit, ^r minorem habendum.

64 LXXVII. Qui in Dominico die studiose jejunat, non credatur catholicus.

65 LXXVIII. Paschae solemnitatem uno die et tempore celebrandam.

51 LXXIX. Clericus quantumlibet verbo Dei eruditus artificio victum quaerat.

70 LXXX. Clericus haereticorum et schismaticorum tam convivia quam sodalitates^s specialiter vitet.

pellant. Perobscurè in vulg., *Mortuos penitentes Ecclesie efferant, et sepeliant.*

^k Hic canon in Vallic. postponitur duobus sequentibus.

^l Vulg. concilii Carthaginensis IV, *et pro ecclesiastica re et Christianam religionem tribulationes patitur, D honore omni a sacerdotibus honorandum. Etiam et per diaconum ei victus ministratur.* Nostrorum codicum lectionem retinimus, quam etiam Crabbus minutori caractere subiecit ex suis exemplaribus, quae *Statuta Ecclesie antiqua* praefertunt.

^m Quidam codd. et hic, et in sequenti canone, *in tentatione.*

ⁿ Vulg. delent *ipso*, et addunt *suo.* Mox iidem cum Vat. Palat., *removendum pro retrahendum.*

^o In Syn. Agath., c. 70, *joculatorem.*

^p Vocem *severitate*, quam Vallic. et alii codd. ignorant, supplevimus ex ms. Vat. Palat. In cod. Heroyal. ob huius vocis defectum scriptum fuit *supradicta sententia.*

^q Vulg. carent voce *indicti.*

^r Vat. 1342 et Vat. Palat., *minore*; et mox iidem codd. cum caeteris additionum Dion., *habentem*, minus bene. Praetulimus cum vulgatis *habendum.*

^s Cod. Vat. Palat. cum vulgatis, *aequaliter.*

665 71 LXXI. Concilia hæreticorum, non A
Ecclesias, sed a concilia diaboli appellanda.

72 LXXXII. Cum hæreticis neque orandum, neque
psallendum.

89 LXXXIII. Augurils, vel incantationibus ser-
vientem a conventu b separandum; similiter et su-
perstitionibus Judaicis vel feris inhærentem.

68 LXXXIV. Ex pœnitentibus, quamvis bonus,
clericus non ordinetur; et si per ignorantiam epi-
scopi factus fuerit, deponatur a clero, quia se ordi-
nationis tempore non prodidit suis se pœnitentem. Si
autem sciens episcopus ordinaverit eum, etiam ipse
c ab episcopatus sui ordinandi duntaxat potestate
privetur.

69 LXXXV. Simili sententiæ subiacebit d episcop-
us, si sciens ordinaverit clericum eum qui viduam B
aut repudiatam uxorem habuit, vel secundam.

95 LXXXVI. Qui oblationes defunctorum aut ne-
gant Ecclesialis, aut cum difficultate reddunt, tanquam
egentium necatores excommunicantur.

56 LXXXVII. Presbyteri qui per dioceses Eccle-
sias regunt, non a quibuslibet episcopis, sed a suis;
nec per juniorem clericum, sed aut per seipsum, aut
per illum qui sacrarium 666 tenet, ante Paschæ
solemnitatem christum potant.

68 LXXXVIII. Clericus qui episcopi circa se di-
strictionem injustam putat, recurat ad synodum.

29 LXXXIX. Episcopus si clerico vel laico crimen
impegerit, deducatur ad probationem in synodo.

* *Recapitulatio ordinationis officialium Ecclesie.*

2 XC. Episcopus cum ordinator, duo episcopi f ex-
ponant et teneant Evangeliorum codicem super caput
ejus; et uno super eum fundente benedictionem, re-
liqui omnes episcopi qui adsunt, manibus suis caput
ejus tangant.

3 XCI. Presbyter cum ordinator, episcopo s be-

a Vulg., conciliabula appellantur.

b Cod. Vat. Palat. cum vulg. addit Ecclesie.

c Ita codd. Vallie. et Vat. Palat. in ms. Vat. 5845,
ab episcopatus sui ordine; in Vat. 1342, ab episcopatus
suo ordinandi, etc.: forte melius.

d Quidam codd. omittant episcopus, et deinde eum.
Postea pro habuit Vat. 5845 præfert habuerit.

e Hic titulus, omissus in vulgatis et ms. collection-
num Hisp. et Isid., quæ alium ordinem canonum ex-
hibent, legitur in omnibus nostris exemplaribus, quæ
statutorum nomine canones hoc ordine exhibent. So-
lum pro ordinationis cod. Vat: 5343 habet ordination-
num, Vallie. ordinatorum. In Veron. 59 habetur tan-
tum: *Recapitulationes officialium Ecclesie*. Cod. Ro-
rol. inscribit sic: *Caput ordinationis ministrorum
officialium Ecclesie*. Sunt ordinationum formulæ, seu
potius rubricæ ex antiquissimo aliquo ordine excer-
ptæ, quæ sane usque ad e. 99 leguntur in Sacramen-
tario Gelasiano lib. 1, n. 95, cum titulo: *Incipit ordo
de sacris ordinibus benedicendis*.

f Ita nostri codd., excepto Vat. Palat., qui cum
vulg. habet ponant. Dein idem Vat. pro super caput
præfert super cervicem. Vulgati utrumque super caput
et cervicem.

g Ms. Vat. Palat. cum vulg. inserit eum. Ex hoc
canone suppleri et emendari potest textus Sacra-

mentarii Gelasiani, quod hac in rubrica vitium et
mutilum est. Confer notationem sequentem.

4 XCII. Diaconus cum ordinator, solus episcopus
qui eum benedicit, h manus suas super caput ejus
ponat: quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium
consecratur.

5 XCIII. Subdiaconus cum ordinator, quia manus
impositionem non accipit, patenam de manu episcopi
accipiat vacuum, et vacuum calicem. De manu vero
archidiaconi accipiat 667 urceolum i cum aqua,
manile, et manutergium.

6 XCIV. Acolythus cum ordinator, ab episcopo
quidem doceatur qualiter se in officio suo agere de-
beat: i ab archidiacono accipiat cereoforaleum cum
cereis, ut sciat se ad accendenda Ecclesie luminaria
manipandum; accipiat et urceolum vacuum ad sug-
gerendum vinum in Eucharistia sanguinis Christi.

7 XCV. Exorcista cum ordinator, accipiat de manu
episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, di-
cente sibi episcopo: *Accipe, et commenda h et habeto
potestatem imponendi manum l super enorgumenes,
sive baptizandos*.

8 XCVI. Lector cum ordinator, faciat de illo ver-
bam episcopus ad plebem, indicans ejus fidem, ac
vitam, atque ingenium. Post hæc expectante plebe
tradat ei codicem de quo = lectorus est, dicens ad
eum: *Accipe, et esto verbi Dei = relator, habiturus, f-
deliter et utiliter si impleveris officium, partem cum
his qui verbum Dei ministraverunt*.

C 9 XCVII. Ostiarius cum ordinator, postquam hb archi-
diacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei
debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi
tradet ei episcopus claves Ecclesie de altario dicens:
*Sic age quasi redaturus Deo rationem pro his rebus
quæ istis claribus recluduntur*.

668 10 XCVIII. Psalmista, id est cantor, potest

mentarii Gelasiani, quod hac in rubrica vitium et
mutilum est. Confer notationem sequentem.

a Vulg., manus super caput illius. In Gelasiano
Sacramentario verba quæ in antecedenti capitulo ex-
ciderunt, errore aliquo exinde avulsa huc perperam
irrepsere.

i Vulg., cum aqua et manile; et in margine, cum
aquimanile. Sacramentarium Gelasianum cum aqua,
et aquimanile, et manutergio. Aquimanilia memorantur
in Digestis l. iii. § 3, de supplect. leg., et l. xix, § 12;
et l. xxi, § 2, de auro et argent. leg., sic dicta, quod
aqua in eis maneret.

l Vulg. addunt sed; et mox habent cereoforarium
cum cereo; dein manipari.

m Addendum ex vulgatis Conciliorum memoria:
quæ tamen vox non tam in nostris mss. quam in Sa-
cramentario Gelasiano desideratur.

n Cod. Vat. Palat. cum editis Concil. et cum Sa-
cramentario Gelasiano, super enorgumenum, sive ba-
ptizatum, sive catechumenum, melius.

o Cod. Vallie. mendose, locaturus; Vat. 1342, lo-
cutus.

p Ita nostri codd. cum Sacramentario Gelasiano.
Vulg. autem Conciliorum, lector. Dein pro ministrave-
runt cod. Vat. 1342, ministrant, additque accipias,
quod redundat, nisi antea deleatur habiturus.

alsque scientia sola iussione presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi a presbytero: Vide ut quod ore cantas, corde credas; et quod credis, operibus comprobas.

11 XCIX. Sanctimonialis virgo cum ad consecrationem sui episcopo offertur, in talibus vestibus applicetur qualibus semper usura est, professioni et sanctimoniam aptis.

12 C. Viduae vel sanctimoniales quae ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructae sint ad officium, ut possint aperto et sano sermone docere imperitas et rusticanas mulieres tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori ad interrogata respondeant, et qualiter accepto baptisate vivant.

13 Cl. Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis vel a paronymis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant.

105 CII. Viduae quae stipendio Ecclesiam sustentantur, ita assiduae in Dei opere esse debent, ut et meritis et orationibus suis Ecclesiam adjuvent.

^a Vox presbyteri in quibusdam codd. desideratur.

^b Ita cum vulg. codex Vat. Palat. in cod. Vallie sic: quae a ministerio baptizandi funguntur. Minus recte in Vat. 1542, quae ad ministerium baptizantur.

^c Ms. Vat. Palat., ad id officium, et desunt voces ut possint. Dein pro aperto vulg. habent apto.

^d Vulg. interrogata.

^e Cod. Vallie, alia interpunctione, sacerdoti a parentibus suis vel a paronymis offerantur. Vat. 1542, vel a paronymis.

^f Vulg. cum ms. Vat. Palat., tam assiduae. Dein hic idem codex, quae et meritis.

^g Alius canon in vulgatis exhibetur n. 104, qui a caeterorum ratione alienus, in nostris codicibus iure omittitur. At in aliquo codice statuta praesertim fuisse descriptum et signatum num. 105 testis est pervetus codex 59 capituli Veronensis, in quo dum eadem statuta abbreviata proferuntur, hujus canonis compendium in fine offertur num. 105. Canon porro in vulgatis est hujusmodi: Sicut bonum est castitatis premium, ita et majori observantia, et praecipione custodiendum est. Ut si quae viduae quantumlibet adhuc in minoribus annis posita, et matris aetate a viro relicta, se deoverunt Domino, et veste laicali abjecta sub testimonio episcopi et Ecclesiae religioso habitu apparuerint; postea vero ad nuptias saeculares transierunt, secundum Apostolum damnationem habebunt (1 Tim. iii): quoniam fidem castitatis quam Domino voverunt, irritam facere ausae sunt. Tales ergo personae sine Christianorum communitate maneant, quae etiam nec in convivio cum Christianis communicent. Nam si adultera conjuges reatu sunt viris suis obnoxiae; quanto magis viduae quae religiositatem mutaverunt [Al. Harduini codex, quae Deo religionem voverunt], crimine adulterii notabuntur, si devotionem quam Deo sponte [Al. spontanea], non coacta obtulerunt, libidinosae corruperint voluptate, atque ad secundas nuptias transitum fecerint? Quae etsi violentia irruente ab aliquo praerepta fuerint, ac postea delectatione carnis atque libidinis permanere in conjugio raptori vel violento viro consenserint, damnationi superius comprehensa tenebuntur obnoxiae. De talibus ait Apostolus: Dum luxuriae fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt (1 Tim. ix).

Quae debeant adimplere presbyteri, diaconi seu subdiaconi.

I. Primo omnium fidei catholicam omnes presbyteri, et diaconi, seu subdiaconi memoriter teneant, et [Legi si quis] si quid hoc faciendum praetermittat, quadraginta [Legi diebus] dierum a vino [Legi abstineat] abstineant. Et si post abstinendam neglexerit commendandum [Subaudi memoriter], replicetur in eo sententia.

II. Ut nullus presbyter, diaconus, aut subdiaconus cum mulieribus habitare, aut conversari praesumat; et si inventus fuerit hoc faciens, de gradu deiciatur. Insuper et exilio destinatus, dies suos in poenitentia finiat.

670 III. Ut ea quae a Deo conservandis Christianis principibus amore illata sunt, vel fuerint Ecclesiis, vel titulis, nullus exinde subtrahere praesumat, ne sacratae res depopulentur. Et si quisquam praesumpserit, res quae fraudatae sunt, quadruplo restituantur. Aut si non habuerit unde ipsa loca ad-

^h Haec epistola cum hoc titulo describitur in tribus mss. collectionibus Italicis, nimirum in codd. Vat. 1542 et simili Barberino 2888, in Vallie. A 5, et aliis similibus additionum Dionysii, ac in Vat. 1543, qui quondam pertinuit ad Ecclesiam Ticinensem. In duabus his postremis collectionibus immediate subjicitur Statuta quae antea praemisimus, nec non praecipua S. Petri de sacramentis, quae postea exhibebimus. In hujus epistolae editione utemur editionibus Baluzii in Append. t. II Capitularium n. 5, et P. Mansi tom. I. Supplementi Conciliorum, col. 817.

ⁱ Fidei catholicae nomine non apostolicum symbolum, quod Fides apostolica dicendum fuisset, nec a solis clericis, verum etiam a laicis memoriter teneri debebat; nec Nicenum, quod Fides Nicena appellari solebat, sed intelligitur symbolum vulgo dictum Athanasianum, quod quidem absque auctoris nomine Fides catholica in veterioribus mss. inscribitur, nec non apud Venantium Fortunatum sexti saeculi scriptorem, cujus expositio ejusdem symboli e vetusto Ambrosiani bibliothecae codice edita est a Muratorio tom. II Anecd. Latin. pag. 212, cum hoc titulo: Expositio FIDEI CATHOLICAE Fortunati. Cum Venantius Fortunatus auctor sit alterius expositionis in symbolum apostolicum, quae inter ejus opera legitur, iure idem esse creditur hic Fortunatus cujus nomen laudatae expositioni Fidei catholicae praefigitur. Is autem patria Italus, et Ravennae educatus, antequam in Gallias transiret, hanc Fidem catholicam in Italia jam vulgatam ac celebrem invenisse dicendus est, ut eam commentario explicandam duxerit. Hinc nihil mirum si nostra epistola canonica Italicis collectionibus inserta eandem fidem a presbyteris, diaconis et subdiaconis memoriter tenendam praecipit: quod postea non absimiliter in Galliis praecipitum fuit a synodo Augustodunensi, cujus canonem e Divionensi codice Sirmundus edidit. Confer nostras annotationes 25, 26 et 27, in Dissert. 14 Quesnelli. Post pauca pro et si quid, Baluzius et cod. Vallie., ut si quid.

^j Item Baluzius cum eodem ms. Vallie. omittit presbyter.

^k Cod. Lucen. delet de gradu.

^l Vat. 1542, amittant.

sunt, ab episcopo ipsius recolligantur, et in ipso loco unde ablatae sunt a restituantur.

IV. De presbyteris qui eos ad communionem recipiunt, qui incestas nuptias contrahunt, id est. ^b matrimonium, cognatam vel sacerum, aut filiam, vel ^c proxima agnatione conjunctam in conjugio sibi sociant, et ad eos pervenerint, admonentur, et separantur. Qui si distulerint, communionem priventur, et oblationes eorum in sacro altari non recipiantur. Et si presbyter sceleris hoc neglexerit distringendum, aut amicitias temporales [*Fortis attendendo*] attendendum, ^d communionem cum receperit sine emendatione aut poenitentia, canonice subiaceat sententiae.

CVI V. De his presbyteris qui post primam, vel secundam corripitionem, seu admonitionem recipiunt idola colentes, vel insipientes homines, qui ad fontes atque ad arbores sacrilegium faciunt, nec non ^e diem Jovis aut Veneris propter paganorum consuetudinem observant, ^f vel cervolum, aut agniculas faciunt, hoc est, suffitores, et cornua incantant, et eos post primam aut secundam adhortationem communicaverint, aut oblationes eorum susceperint, quadraginta dierum spatio in pane et aqua sint contenti.

VI. Ut nullus [*Legis nulli*] sacerdotum extra jurisdictionem episcopi sui procuraciones saeculares liceat suscipere, ^h excepta jussione pontificis sui religiosas causas, ⁱ Ecclesiarum videlicet, aut clericorum, pauperum, vel viduarum, sicut sacri praecipunt canones. Si quis contempta hac observatione in talibus causis se implicasse inveniat, canonice sententiae de usa praesumptionis subiaceat.

VII. Ut si cui sacerdoti ex qualibet muliere denuntiatum fuerit, ut exinde ^j suspicio male opinionis efficiatur, nullam cum ipsa habeat conversationem neque secretum, neque praesentem. Si deinceps inventus fuerit post secundam et tertiam contestationem, ut contemptor, gradus sui periculum sustineat.

VIII. Ut nulla [*Legis in nulla*] ecclesia cujuslibet dioceseos, ubi baptismum ^k fit, presbyter absque

^a Baluz., *reformerentur*.
^b Al. *matrimonium*, vel *matrimonium*.
^c Baluzius cum ms. Vallic., *proximam*.
^d Idem Baluz., *a sacro*.
^e Baluz. cum ms. Vallic., *a communione cum recipere*. Dein solus Baluz., *subiaceant*, minus recte.
^f Cod. Luc., *de die*.
^g Baluz. omittit sequentia usque ad *incantant*. Mox ms. Vallic., concinente Lucensi, habet *anniculas*. Praetulimus autem lectionem cod. Vat. 1342 *agniculas*, quia hic sermo est de hominibus qui animalium formas induebant, cervi, agni, vitulae, etc. Vide serm. 129 Append. Aug., n. 2; S. Pacianum in Parænesi ad poenitentiam; Concilium Autissiodorense, cap. 1; Poenitentiale Haringii c. 6, ubi haec eadem fere omnia crimina recensentur, ac poenitentiae subiciuntur.
^h Subauditur *nec suscipere liceat*.
ⁱ Ita cod. Luc., melius quam alii, *saecularium*.
^j Vat. 5845, *suspensione*; ubi si corrigatur *suspensione*, dein legendum erit *afficiatur*.
^k Idem Vat., *sic*.
^l Ita nostri codd., minus male quam apud Baluzium, *consignatis*.

habeens diaconum eligat sibi personam, ^m et plebi suae innotescat. Tunc ad pontificem suum ⁿ commissignans deducat, cujus vitam probatam habeat, et diaconus consecratur. Quod si distulerit presbyter diceas, eo quod non habeat ^o talem clericam; episcopus suus provident ei ex Ecclesia sua, aut unde voluerit, bonam personam. Tantum est, ut sine diacono non sit. Constituimus [*Legis etiam ut*] episcopus diaconus in uno cubiculo cum presbytero suo maneat, deferens ei honorem, ut dignum est: ante quorum ^p lecta clerici simul manere simili modo, ^q ut semper absque suspitione sint, et Deus propitiatur. Non exiateque presbytero intra domum, si ubicunque abierit, diaconus post ejus egressum locum ejus ^r obtineat ad suscipiendum vel ordinandum quod ^s utilitas domui est; ita demum ut non presbytero suo superbiat. Nam si hoc attentaverit, ab episcopo suo de contemptu superbiae iudicetur. Et de accessu ecclesiae, quod supra altare ponitur, seu undecunque accedere potest, sub amborum sigillo sit; et non unus sine alterius notitia expendere, ubi necessarium fuerit, praesumat.

IX. ^t Ut nullus presbyterorum, diaconus, vel clericus in diocesi constitutus praedia Ecclesiae, hoc est terras, ^u potestatem habeat vendere, sed nec etiam parentum suorum ^v donare. Et qui hoc egerit, sub omni celeritate reddito pretio, ad loca sacra ad quae competunt revertantur. Si autem hac observatione contempta aliquis ^w hoc praesumpserit, res proprias in ipsa Ecclesia relinquat, et ipse foras ejiciatur, eo quod divina congruat ratione ut qui Ecclesias accipiunt, ad regendum, non ad dispergendum accipiant. Simili modo nullam habeat potestatem quolibet modo ad alienandum, ^x neque infiduciandum, neque revocandum; sed nec sine voluntate ^y pontificis sui ^z vicarios dandum, aut liberos dimittendum. Qui hoc praesumpserit, ut superius censuimus, si habeat ^{aa} proprietatem suam, aliud tantam restituat. Si non habuerit, expoliatus omnibus, foras

^m Vat. 1342 *delet talem*.
ⁿ Alias *lectos*.
^o Codd. Luc. et Vat. 1542 *addunt videntur*, et *delect simul*. Mox Baluz., *ut se absque*, minus bene.
^p Ms. Luc., *utili* [*lege utile*].
^q In secunda appendix Reginonis c. 42, hic canon integer refertur praefixo hoc titulo: *De bonis ecclesiasticis ex epistola canonica*. Incipit: *Nullus episcoporum, presbyterorum, seu diaconorum, vel etiam clericorum, praedia Ecclesiarum, etc.* Codex Baluzii cum mss. additionum Dionysii: *Ut nullus episcoporum, presbyterorum, seu diaconorum, vel clericorum* [in mss. nostris additionum Dion., *vel clericorum*] *constitutus praedia, etc.* Praetulimus mss. Vat. 1342 et Lucen. Mox apud Reginonem desunt voces *hoc est terras*.
^r Quidam cod. cum Reginone, *in potestate*.
^s Sic mss. Vallic. et Regin. Alii codd. cum Baluzio, *donandi*, melius; sed paulo ante scribendum fuerat *venundandi*.
^t Baluz. omittit *hoc*.
^u Reginonis Appendix *delet neque infiduciandum*.
^v Vat. 1342, *vigariandum*. Lucen., *ad vigariandum*. Dein Append. Regin., *liberis pro liberis*.
^w Baluz. cum Vat. 5845, *potestatem*, male.

ejiciatur. Ipse tamen res ad Ecclesiam cuius res sunt revertantur.

X. Ad nos perlatum est ^a quod quidam conjugati habentes titulos. in quibus deserviant, de sacris vestibus mulierum vel filiarum suarum ornamenta faciant, et proprietario juro sibi defendant. Quod Christianis hominibus nec loqui convenit, ut res sacratas et quæ in sacra loca offeruntur, ^b mulierum suarum, vel filii, aut parentum: et si hoc probatum fuerit, superiore feriatur sententia.

XI. Omnes presbyteri, diaconi, subdiaconi, vel cunctus clerus, qui sub episcopo esse noscuntur, si causas habuerint, et minime potuerint inter se deliberare, tunc ad pontificem suum conveniant [*Supple ad, ac mox dele per*] causam suam dicendam. Nam per nulla sæcularia judicia adire præsumant. Et qui ^B hanc præceptionem contempserint, superioribus poenis subiaceant; ita ut ^c in poenitentiam sint abstinentes a vini potione, vel esu carniarum, donec ad metropolitanum suum accedant.

V.

674 ^d PRÆCEPTA SANCTI PETRI.

De sacramentis conservandis.

CLEMENS JACOBO charissimo.

Quoniam, sicut a beato Petro apostolo accepimus, omnium apostolorum Patre, qui claves regni cælestis accepit, qualiter tenere debemus de sacramentis quæ geruntur in sanctis, te ex ordine nos decet instruere. Tribus enim gradibus commissa sunt sacramenta divinorum secretorum, id est presbytero, diacono et ministro, qui cum timore et tremore clericorum reliquias sacramentorum corporis Domini custodire debent, ne qua putredo in sacrario inveniatur; ne cum negligenter agitur, portio corporis Domini gravis inferatur injuria. Communio enim corporis Domini nostri Jesu Christi, si negligenter erogetur, et presbyter minora non curet adnotare officia, gravi anathemate et digna humiliationis plaga feriat. Certe tamen in altario holocausta offerantur quanta populo sufficere debeant. Quod si remanserint, in crastina non reserventur, sed cum timore et tremore clericorum diligentia consumantur. Qui autem residua corporis Domini quæ in sacrario relicta sunt, consumunt, non statim ad communes accipiendos cibos conveniant, ne putent sanctæ portioni commisceri cibum, qui per aqualiculos digestus, in ^D

secessum lunditur. Si ergo mane Dominica portio editur, usque ad sextam jejument ministri qui eam consumpserunt. Et si tertia vel quarta hora accepturint, jejument usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione æterna custodienda sunt sacramenta.

De vasis sanæ sacris ita gerendum est. Altaris palla, ^e cantbara, candelabrum, et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur: quoniam non licet ea quæ in sanctuario fuerint male tractari, sed incendio universa tradantur. Cineres quoque ⁶⁷⁵ eorum in baptisterio inferantur, ubi nullus transitum habeat, aut in pariete, aut in fossis pavementorum jactentur, ne introentium pedibus inquinentur. Nemo per ignorantiam clericus palla mortuum credat obvolvendum, aut diaconus scapulas operire velit, quæ sunt in altari, aut certe quæ data est in mensam Domini. Qui hæc fecerit, vel leviter quasi nihil et negligenter habuerit ^f ministeria, diaconus triennio sexque mensibus a Dominico alienus erit altari, gravi percussus anathemate. Quod si clericum presbyter non admonuerit, decem annis et quinque mensibus excommunicatus sit, propterea quod de Dominicis sacramentis subjecta sibi non admonuerit ministeria; et postea cum gravi humilitate matri reconcilletur Ecclesiæ. Pallas vero et vela quæ in sanctuarii sordidata fuerint ministerio, diaconi cum humilibus ministris ^g intra sacrarium lavent, non ejicientes foras a sacrario velamina Dominicæ mensæ, ne forte pulvis Domini corporis male decidat a sindone foris abluta, et erit hæc operanti peccatum. ^C Idcirco intra sacrarium ministris præcipimus ^h hæc sancta cum diligentia custodire. Sane pelvis nova comparetur, et præter hoc nihil aliud tangat. Sed ⁱ nec ipsa pelvis velis apponatur lavandis, nisi quæ ad Domini altaris cultum pertinent. ^j Pallæ in alia pelve laventur, et in alia vela januarum. ^k Etiam cura sit ostiaris ex admonitione majorum, ne quis negligens, aut ignarus ad velum januæ domus Domini manus incondite tergat; sed statim coercitus discat omnis homo quia velum atrii domus Domini sanctum est. Præcipimus etiam ^l ne unquam extero, sive laico de fragmentis oblationum Domini ponatur ad mensam. Unde scis tu, qui passim ^m sacrarii panes indignis impendis, unde nosti, si a mulieribus mundi sunt hi quibus impendis? Hinc et David ab Abimelech sacerdote interrogatus, cum panes sibi ad comedend-

^a Ita cod. Lucen. Alii cum Baluz., eo quod.

^b Locus depravatus. Videtur legendum *mulieres suæ usurpent, vel filicæ, aut parentes*. Baluz. habet *vel filiis ejus*.

^c Baluz., poenitentia.

^d Exstant in iisdem mss. collectionibus, in quibus præcedentem epistolam invenimus. Præterea duos antiquissimos codices vidit Harduinus, in quorum altero titulus sic profertur: *Item epistola præceptorum S. Clementis papæ missa Jacobo fratri Domini*; in altero: *Incipit prima S. Clementis Romani ad Jacobum de sacramentis Ecclesiæ*. Ex variantibus autem lectionibus quæ ex his codicibus prostant tom. I Conciliorum edit. Ven., col. 98 et sequentibus, liquet in ipsis reperiri hanc epistolam, ut in nostris exemplaribus

legitur, sine his additamentis Isidorianis quæ in vulgatis Conciliorum exhibentur. Tituli autem discrimen diversam codicum originem indicat. Ita etiam in Abbreviatione canonum quæ exstat in antiquissimo ms. 59 capituli Veronensis, *præceptiones S. Clementis*, non autem *S. Petri* appellantur.

^e Vulg. Concil., *cathedra*.

^f Idem vulg., *divina mysteria*.

^g Idem, *juxta*.

^h In ms. Hard. absunt *hæc sancta*.

ⁱ Idem cod., *non ipsa*.

^j Vulg., *Pallæ altaris solæ in ea laventur*.

^k Idem vulg., *De velis autem januarum cura sit*.

^l Ibidem, *ne excommunicato Ecclesiæ, sive latæ*.

^m Al., *sanctuarii*.

dum posceret, si mundus esset a muliere, cum se
undum ante triduum prosteretur, panes propositionis manducavit.

Ad Dominica autem mysteria tales eligantur, ^a qui ante ordinationem conjuges suas noverint. Quod si post ordinationem ministro altaris contigerit proprium invadere cubile uxoris, sacraril non intret limina, nec sacrificii portitor [*Num leg. partitor?*] fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus holocausti **676** oblationem suscipiat, nec ad Dominici corporis ^b portionem accedat. Aquam sacerdotum porrigat manibus, ostia forinsecus claudat, minora gerat officia, ^c uretum sane ad altare suggerat. Si forte quispiam presbyter sive diaconus sacraril sindonem vel velum subtrahat vendiderit, Judæ similis æstimabitur Scariotis. Qui propter cupiditatem fecerit hoc opus, noverit se ^B supradicti Judæ suscepturum pœnam. Clericus vero solus ad feminæ tabernaculum non accedat, nec properet sine majoris netu principis jussione. Nec presbyter solus cum sola adjungatur, sed duobus adjuetis testibus visitet infirmam. Nono tamen ^d cum extranea habitet femina, nisi proxima, aut soror fuerit. Et hoc cum magna sollicitudine fiat. Non ignoramus malitias Satanæ. Universa hæc cum mansuetudine ecclesiastica complenda sunt ministeria. Negotium enim Dei non decet negligenter expleri. Iterum atque iterum de fragmentis Dominici corporis demandamus. Calicem vero ad perferendum sanguinem Domini præparatum cum tota munditia ministeril minister præparet, ne non bene lotus calix diacono peccatum fiat offerenti. Ita cum omni honestate cuncta quæ supra exposuimus, oportet impleri. Tales ad ministerium eligantur clerici, qui dignæ possint Dominica sacramenta tractare. Melius est enim Domini sacerdoti paucos habere ministros qui possint dignè opus Dei exercere, quam multos inutiles qui onus grave ordinatori adducant. His ergo bene pareto sententiis. ^e Ne quis hoc præceptum minime credat implere: ne in iudicio Dei ignis æterni tormenta inveniat qui ecclesiastici operis sacramenta neglexerit. Hæc igitur, frater Jacobe, de ore S. Petri jubentis audivi. A principio epistolæ usque in hunc locum de sacramentis ^f deligavit bene tuendis: ubi non murium stercoia inter fragmenta Dominicæ portionis appareant, nec putrida per negligentiam clericorum remaneant, et convenientes, qui accipere sibi medicinam desiderant, putrida cum viderint, magis cum ridiculo et fastidio videantur accipere, et in peccatum magis decidant per negligentiam clericorum. Si quis hæc præcepta ^g integre non custodierit, sit anathema usque ad adventum

^a Vulg., qui ante ordinationem suam conjuges suas non noverint.

^b Ibidem vulg., portationem accedat, nec aquam sacer dotibus porrigat ad manus.

^c Ibidem, uretum sive calicem ad altare non sufferat.

^d Vulg. addunt clericorum.

^e Ibidem vulg., ne quis hæc præcepta minime credat implenda, et iudicio Dei æterni ignis tormenta sustinent et dein, sacra pro sacramenta.

Domini nostri Jesu Christi. Hinc præcepta a S. Petro apostolo accepi, et tibi, charissime frater, insinuare curavi, ut servari omnia **677** præcipias sine macula. Si quis autem audierit te, stultus erit minister Jesu Christi. Qui autem non audierit te, imo loquentem Dominum per te, ipse sibi damnationem ^h acquiret.

VI.

GLYCERII IMPERATORIS EDICTUM CONTRA ORDINATIONES SYNONIACAS.

(*Nunc erutum e collectione canonum quæ continetur in ms. Vat. Reginæ 1997.*)

Incipit exemplum sacri edicti GLYCERII imperatoris datum ad HIRSELCONEM V. C. præfectum prætoris Italiae.

^B Supernæ majestatis admonita nostri ¹ ortu imperiû nihil prius debuit ordinari quam ut Christianæ religionis sacrosancta mysteria reverentia majore colerentur: quia ambigi non oportet Deum universalitatis auctorem tanto magis fovere mortalia, quanto prior cultus per innocentiam sacerdotum divina suspexerit. Jamdudum etenim adolescentibus vitis clericorum, adhuc in privata vitæ conversatione degentes probavimus, episcopatus pro parte maxima non ¹ impetrari meritis, sed pretiis comparari: quod indecora cupiditas in usum redacta, quasi licitum fecerat jam videri. ^k Ademptum est studium bonæ conscientiæ, feritque id, quod de Deo sperare debuit, ad pecuniam et exactionem vocare. Hinc natum est ut antistitum reverentia magis potestas sæculi putaretur, et tyrannopolitas esse se malint qui vocabantur antistites; ac religione neglecta, sub hominum patrociniiis constituti, publica magis quam divina curarent, hoc ipso perpetuitatis privilegio delictorum suorum impunitate gaudentes, Ecclesiarumque opes, quas mali ¹ propositi dedecora protegentes, pauperum dicant esse divitias, studio veluti cujusdam administrationis auferrent, aliis in præsentem dando præmia, nonnullis se chirographis obligando, vendendoque in quæsum debitoris quod oportebat egentibus prorogari. Unde factum credimus ut offensa Divinitas, quod tot malis probamus experti, favorem suæ majestatis averteret, et Romanam gentem tantis quæ transacta sunt infortuniis fatigaret. Quo enim ore, quæve impudentia ab eo mundi totius supplicatur auctori, qui ad oblationem sacrificii non iudicio sacrosanctæ Trinitatis eligitur, sed hominis favore **678** provehitur? Aut quid hujusmodi episcopi non putent esse venale, qui sancta mysteria subjecere ^m commerciis?

Qua rerum ratione permoti hac mansura in ævum lege sancimus, ut quisque ad episcopatum personæ-

^f Vulg., delegavi bene intuendis. Ms. Hard., bene intuiti.

^g Ibidem, non integra.

^h Vulg., accipiet.

ⁱ Cod. male, ortus.

^j Ibidem cod., impetrare, æque male.

^k Ibid., adeptum.

^l Cod., præpositi.

^m Ibidem cod., submercia.

sum auxilio sinragante pervenerit, sæculariter possideat quod sæculariter fuit consecutus; id est ut finitis unius anni metis, noverit episcopatu se esse privandum. Eiusdem sane anni quo sacerdos vocatur, comes nostri patrimonii ecclesiasticæ substantiæ moderetur expensas. Is quoque qui talem consecraverit, aut quidquam pecuniarum ab eo qui est consecrandus, datum cuilibet promissumve cognoverit, aut callide dissimulandum esse erididerit in eo quem intelligit, non per puram conscientiam, sed per turpe pretium ad hoc pervenire voluisse, pari de sacerdotis sorte dejectus, similem poenam temerariæ consecrationis exsolvat: arguendi hoc latens facinus non solum his qui in Ecclesia constituti sunt, verum etiam quibuscunque nostræ religionis hominibus facultate permessa, ceteris omnibus, qui objecta potuerint edocere, præmium se pro nostro arbitrio sanctæ accusationis habituros. Cives quoque uniuscujusque urbis, quos ad acclamationes ambientium non personæ dignitas, quæ veneranda est, sed veritas ponenda sollicitat, sciant se patriæ, cui tam male consulunt, habitatione pellendos, ac tantum de suis facultatibus eruendum, fiscoque nostro esse promissum.

Facescat igitur ab Ecclesiis sæda pariter ac profana licitatio: internuntii turpis pretii conquiescant. Cœlestis nefas est in auctione constitui. Sacerdotii magnum, ut dictum est, opus non pecuniis, sed meritis ambiatur; et secundam priscorum regulam sacerdotum quantitas poscentium et qualitas ponderetur, vita inspicitur electi. Nimis enim detestabile est, ut quilibet ad episcopatus apicem illicita corruptione venturus, Ecclesiæ facultates, quarum dispensator magis debet esse quam dominus, prius pene quam adipiscatur exhauriat. Quibus nostræ serenitatis [Supple apicibus] et pravorum mentes putamus comprimere, et ad majora studia virtutum bonas conscientias inclinari. Illud quoque de justitia omnipotentis Dei ac pietate dubitare non possumus, facilius nos divinis auxiliis protegendos, cui per innocentes et probatos episcopos omnipotentis iuvamina postulemus, Himelco parens charissime atque amantissime. Unde

^a Leg. puniunda vel pudena.

^b Locus depravatus.

^c Cod., *virtum bonis conscio*: correximus *virtutum bonas conscientias*: nam et in sequenti edicto *bonæ conscientiæ meritum* legitur.

^d Cod., *Datum x idus, male*: x pro v productis lateribus scriptum fuit.

^e An. 475.

^f Nihil mirum sit Himelconem præfectum prætorio Italiæ, ad quem lex præcedens ab imperatore Glycero directa fuit, in ea promulganda trium aliorum præfectorum prætorio, Dioscori, Aureliani et Protadii nomina titulo inscripisse. Nam et Palladius præfectus prætorio Italiæ in eadem Honorii lege adversus Pelagium et Coelestium duos alios præfectos prætorio in inscriptione edicti similiter expressit. Junius Quartus Palladius, Monachus, et Agricola iterum, præfecti Prætorio edixerunt. Vide nostrum Codicem cano-

nostræ legem, quæ et sacerdotes sacrosanctæ religionis corrigit et ministros, propositi a te edicti programme per omne nostri 679 corpus vulgabit imperii. *Et manx divina*: Vale, Himelco parens charissime atque amantissime.

^d Datum v Id. Mart. Ravennæ, domno Leone perpetuo Augusto v [Supple consule]. Explicit.

FELIX HIMELCO P. P. DIOSCORUS, AURELIANUS, PROTADIUS VV. CC. PP. DD.

Quemadmodum dominus noster invicissimus princeps Glycerius pro beatitudine sæculi melioris et suorum correctione mortalium, re quid in supernæ majestatis deinceps ex sacerdotali ordinatione tentaretur injuriam, ac bonæ conscientiæ meritum nummarii fieret causa suffragii, edictalibus inhibendum crederit constituti, sermonis regii in ante latis præfulget oraculis, scilicet ut quæ divina sunt, mundanis suffragiis non juventur, quatenus licitatione submota sublatisque piaculis delictorum, sacerdotales infulas optimæ conscientiæ norma possideat, ne quæ religiosis erogationibus, ad conciliandam videlicet divinæ clementiæ majestatem proficere debuissent, ad instar sæcularium administrationum in patrociniis acquisitionibus funderentur: quod profecto ad alimoniam pauperum mens devota supernæ majestatis, et non aversa contulerat. Neque enim quispiam profanæ intentionis i existeret, qui mente sacrilega abhorrere tam religiosa debeat constituta sacerdos, nisi quide suæ pollicitationis conscientia voluerit confiteri. Ut enim hæc quæ decreta sunt prædicabilibus moribus placitura confidimus, ita deteriores mentes ex his quæ salubriter definita sunt non dubitamus offendi. Proinde hoc edictal programme universitatem duximus commonendam, ut ab illicitis deinceps se ambitionibus suffragiisque submoveant, ne necesse sit cum obligatione propriæ conscientiæ, quam divinæ majestati interest semper obnoxiam detineri, juxta sacratissima constituta poenam proprii subire peccati.

Datum in kal. Maii, Romæ. Explicit.

num cap. 45. Idipsum deprehenditur in edicto Flavii Autemii Isidori contra Nestorii libros tom. III Concil. Ven. edit. col. 1731, et in aliis pluribus. Dioscorus erat præfectus prætorio Orientis ex legibus Leonis Augusti, quæ in Codice Justiniano continentur. Confer inter cæteras legem 45, tit. 7, libri secundi, quæ data fuit anno præcedenti 472. Alii duo Aurelianus et Protadius fuere præfecti prætorio, unus Illyrici, alter Galliarum.

^g Mendose in ms., *sermone regii*.

^h Cod., *sub ex piacula delictorum sacerdotalis infulas*. Emendationem quæ melior visa est textui inseruimus.

ⁱ Idem cod. addit *vivendi*; et mox habet *ne quærimoniam religiosis*: et dein *ab alimonia*.

^j Cod. *perperam, existere, cui debeant Sacerdote conscientiæ*.

^k Idem ms., *ab illicitorum*.